

ZARZĄDZENIE NR 0050.9.2026
BURMISTRZA TOSZKA

z dnia 14 stycznia 2026 r.

**w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych projektu uchwały w sprawie przyjęcia
„Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029”**

Działając na podstawie art. 30 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.) oraz art. 5 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1338 z późn. zm.) w związku z Uchwałą Nr XXVIII/302/2013 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 stycznia 2013 r. w sprawie: zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych z mieszkańcami Gminy Toszek (Dz. Urz. Woj. Śl. z 2013 r., poz. 2129) oraz Uchwałą Nr XLV/369/2018 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie szczegółowego sposobu konsultowania z organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji zmienionej Uchwałą Nr XLVII/390/2018 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 16 maja 2018 r. (Dz. Urz. Woj. Śl. z 2018 r. poz. 2435 z późn. zm.)

zarządza się, co następuje:

§ 1. Przeprowadza się z inicjatywy Burmistrza Toszka konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Toszek oraz organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w celu zebrania uwag i opinii o projekcie uchwały w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029” stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszego zarządzenia.

§ 2. Termin rozpoczęcia konsultacji społecznych ustala się na dzień 15 stycznia 2026 r., a termin zakończenia na dzień 22 stycznia 2026 r.

§ 3. Konsultacje społeczne skierowane są do mieszkańców Gminy Toszek oraz organizacji pozarządowych i podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie i obejmują swoim zasięgiem Gminę Toszek.

§ 4. 1. Konsultacje społeczne przeprowadzone będą w formie pisemnej poprzez:

- 1) zgłaszanie uwag i propozycji rozwiązań na : ""Formularzu zgłaszania uwag i propozycji rozwiązań do projektu uchwały w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029” dla mieszkańców Gminy Toszek” stanowiącym załącznik nr 2 do niniejszego zarządzenia,
- 2) zgłaszania uwag i opinii na „Formularzu zgłaszania uwag i opinii do projektu uchwały w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029” dla organizacji i podmiotów” stanowiącym załącznik nr 3 do niniejszego zarządzenia.

2. Wypełnione formularze, o których mowa w ust. 1 należy składać w nieprzekraczalnym terminie do dnia 22 stycznia 2026 r. do godz. 15:00:

- 1) pisemnie do siedziby Urzędu Miejskiego w Toszku (Biuro Obsługi Interesanta), ul. Bolesława Chrobrego 2, 44-180 Toszek, przy czym w przypadku przesłania pocztą decydujące znaczenie dla zachowania terminu ma data wpływu do Urzędu Miejskiego w Toszku, a nie data stempla pocztowego;
- 2) drogą elektroniczną na adres: umtoszek@toszek.pl z zastrzeżeniem, iż formularz winien być opatrzony kwalifikowanym podpisem elektronicznym lub podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP.

§ 5. Wykonanie zarządzenia powierza się Sekretarzowi Gminy.

§ 6. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Burmistrz Toszka

Grzegorz Kupczyk

Projekt

Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 0050.9.2026

**UCHWAŁA NR Burmistrza Toszka
RADY MIEJSKIEJ W 7 z dnia 14 stycznia 2026 r.**

z dnia 2026 r.

**w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek
na lata 2026-2029"**

Działając na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 1-3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach oraz po przeprowadzeniu konsultacji społecznych z mieszkańcami Gminy Toszek i organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wniosek Burmistrza Toszka

**Rada Miejska w Toszku
uchwala, co następuje:**

- § 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029" w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.
- § 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Toszka.
- § 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TOSZEK NA LATA 2026-2029

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

LISTOPAD 2025

Spis treści

1. Wstęp.....	4
Rozdział 1 Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
§ 1. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	5
§ 2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
Rozdział 2 Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	12
§ 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
§ 2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
Rozdział 3 Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	19
§ 1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	19
§ 2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Toszek ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
1. Charakterystyka gminy	22
2. Rys historyczny Gminy Toszek.....	23
§ 3. Krajobraz kulturowy gminy.....	24
1. Dziedzictwo materialne – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Toszek.....	25
1) Układy przestrzenne.....	25
2) Architektura obronna.....	30
3) Architektura sakralna.....	32
4) Zespoły dworskie i pałacowe.....	39
5) Zabudowa mieszczańska.....	41
6) Parki i zieleń kształtowana.....	42
2. Dziedzictwo niematerialne.....	43
1) Zabytki w zbiorach muzealnych.....	47
3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	49
1) Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	49
2) Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	54
3) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	55
4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	60
1) Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków	62
Rozdział 4 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	63
Rozdział 5 Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	668
Rozdział 6 Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	70
Rozdział 7 Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	71
71§ 1. Dotacje.....	72

§ 2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	74
1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	76
§ 3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	77
Podsumowanie	80
Bibliografia	81
Spis tabel i zdjęć.....	82
Załączniki:	83
Załącznik nr 1 - <i>Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Toszek</i>	83-102
Załącznik nr 2 - <i>Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Toszek</i> ...	103-108

Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029 (dalej: "GPOnZ" lub "Program") stanowi istotny element polityki samorządowej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Program ten umożliwia podejmowanie przemyślanych i skoordynowanych działań w obszarze inicjowania, wspierania i koordynowania badań oraz prac konserwatorskich i restauratorskich dotyczących zabytków i krajobrazu kulturowego. Jednocześnie sprzyja popularyzacji oraz promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego jako dobra wspólnego.

GPOnZ ma również charakter użytkowy – może być wykorzystywany przez środowiska naukowe, badawcze, właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, a także przez wszystkich zainteresowanych historią, kulturą oraz tożsamością lokalną. Opracowanie to ma za zadanie wspierać rozwój gminy poprzez podejmowanie działań zmierzających do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania wartości krajobrazu kulturowego oraz efektywnego wykorzystania dziedzictwa na cele społeczne, edukacyjne i gospodarcze.

W dokumencie szczegółowo wskazano planowane działania ukierunkowane na poprawę stanu technicznego i estetycznego zabytków, ich adaptację do nowych funkcji oraz rewaloryzację. Priorytetem jest również zwiększenie dostępności do obiektów zabytkowych dla mieszkańców i turystów, co ma sprzyjać integracji społecznej oraz podnoszeniu świadomości historycznej.

GPOnZ uwzględnia aktualne uwarunkowania prawne oraz wewnętrzne i zewnętrzne czynniki wpływające na ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Przedstawione w nim kierunki działań, zwane priorytetami, zawierają precyzyjne opisy celów oraz zakresu zamierzonych przedsięwzięć. Realizacja założeń programu przyczyni się do umocnienia poczucia wspólnoty kulturowej, wzmocnienia lokalnych wartości oraz integracji mieszkańców wokół wspólnych korzeni i historii.

Program wskazuje także możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach i ich otoczeniu. Finansowanie może pochodzić zarówno ze środków publicznych (w szczególności budżetu państwa, budżetu gminy, jednostek samorządu terytorialnego wyższego szczebla, funduszy unijnych i zagranicznych), jak i ze źródeł prywatnych – takich jak osoby fizyczne, organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje) oraz inne podmioty prawne.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację i rozwinięcie Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014-2017, który został przyjęty Uchwałą nr XXXIX/419/2013 r. Rady Miejskiej w Toszku z dnia 20 listopada 2013 r., Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2018-2021 przyjętego Uchwałą nr XLV/370/2018 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 26 marca 2018 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Toszek na lata 2022-2025 przyjętego Uchwałą nr XXXV/451/2021 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 24 listopada 2021 r. Obecna edycja została zaktualizowana pod kątem aktualnego potencjału dziedzictwa kulturowego oraz dostępnych źródeł finansowania. Udoskonalono również analizę SWOT, a także zaktualizowano cele i działania, dostosowując je do zmieniających się realiów i wyzwań w zakresie ochrony zabytków.

Rozdział 1

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

§ 1. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, dalej: „ustawa”), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustalaniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw: o samorządzie gminnym, planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody. Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

§ 2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Określenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście polskiego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Aktualne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w:

- 1) **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:
 - a) **art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”,
 - b) **art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”,
ust. 2: „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”,
 - c) **art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”;
- 2) **ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, zwana dalej: „ustawą”), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
 - a) **art. 3**, który definiuje podstawowe określenia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.
W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
 - b) **art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- c) **art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „*opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury*”,
- d) **art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:
- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”,
- e) **art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:
- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
 - 2) uznanie za pomnik historii;
 - 3) utworzenie parku kulturowego;
 - 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego,
- f) **art. 16 ust. 1:** *„Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”,*
- g) **art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów,
- h) **art. 18:** *„1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*
2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”,

- i) **art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:
- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
 - 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.
3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”,
- j) **art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów,
- k) **art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”,
- l) **art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
 - 3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- *Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951),
- m) **art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków."

n) **art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”;

3) **ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

4) **ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny, a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego gminy w danej gminie, jednak nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2026 r. i stosuje się do nich przepisy dotychczasowe. Tym samym nie każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia planu ogólnego, gdyż dotychczasowe miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego zachowują moc na danym obszarze do dnia wejścia w życie nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na tym obszarze i mogą być zmieniane.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie to możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – uproszczoną procedurę można zastosować m. in. w przypadku zmian planu miejscowego, które nie są skutkiem rozstrzygnięć czynionych przez gminę w ramach władztwa planistycznego, a prowadzą do uwzględnienia uwarunkowań naturalnych lub ograniczeń w zagospodarowaniu wynikających z innych przepisów.

5) **ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.);

6) **ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 647 z późn. zm.);

- 7) **ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- 8) **ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- 9) **ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- 10) **ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1338 z późn. zm.);
- 11) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- 12) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- 13) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1380);
- 14) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);
- 15) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- 16) **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- 17) **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 18) **ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- 19) **ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Rozdział 2

Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

§ 1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów strategicznych obowiązujących na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Takie powiązanie pozwala na spójne i kompleksowe podejście do ochrony dziedzictwa kulturowego, uwzględniające zarówno uwarunkowania prawne, jak i realia społeczno-gospodarcze każdego z poziomów.

W zakresie działań programowych GPOnZ pozostaje zgodny z polityką krajową, szczególnie w obszarach dotyczących: poprawy stanu zachowania zabytków poprzez alokację środków z budżetu gminy, wykorzystania dziedzictwa kulturowego jako narzędzia promocji lokalnej, usprawnienia komunikacji pomiędzy samorządem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także zwiększenia dostępności informacji o zasobach zabytkowych gminy.

Istotnym aspektem Programu jest także wspieranie inicjatyw związanych z pielęgnowaniem lokalnych tradycji kulturowych oraz włączanie elementów dziedzictwa do działań edukacyjnych i kulturalnych, co przyczynia się do budowania tożsamości lokalnej oraz wzmacniania więzi społecznych.

GPOnZ jest w pełni zgodny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te zostały określone w następujących dokumentach:

1) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

a) ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości w szczególności poprzez:

- model i system wartościowania zabytków,
- plany zarządzania dla pomników historii,
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych,
- system bezpieczeństwa zabytków,
- projektowanie konserwatorskie,

b) cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych w szczególności poprzez:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków,
- c) **zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków w szczególności poprzez:**
 - wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+),
 - digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego,
 - rozwój portalu zabytek.pl,
- d) **edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego w szczególności poprzez:**
 - włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach,
 - kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego,
 - wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom,
- e) **wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:**
 - wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami,
 - warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich,
 - wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych,
 - inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów;

2) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), zwana „SOR” została przyjęta Uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej Uchwałą nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury;

3) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, zwana „SRKS” została przyjęta Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, w szczególności w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.

2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- a) Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu,
- b) Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący w szczególności kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego,
- c) Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują w szczególności wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego,
- d) Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość,
- e) Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje w szczególności rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

§ 2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Toszek wynikające z dokumentów na poziomie:

- 1) wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+;
- 2) powiatowym: Kierunki Strategicznego Rozwoju Powiatu Gliwickiego w perspektywie roku 2035.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w ww. dokumentach.

1) Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie została przyjęta Uchwałą nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020 r.

Strategia jest aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego w dniu 1 lipca 2013 r. i stanowi piątą edycję tego kluczowego dokumentu określającego cele rozwoju regionu oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie roku 2030.

Dokument zawiera wizję, pola i cele strategiczne oraz kierunki działań w obszarze kultury w województwie śląskim.

W analizie SWOT wśród silnych stron wskazano w szczególności zróżnicowane walory przyrodniczo-kulturowe województwa, umożliwiające rozwój różnych wyspecjalizowanych form turystyki, w tym poprzemysłowej (Szlak Zabytków Techniki) i kulturowej (Szlak Orlich Gniazd).

W Strategii wypracowano grupę przedsięwzięć stanowiących zbiór typów projektów, zadań i aktywności samorządu województwa. Rozpoczęcie prac opartych o zarysowane przedsięwzięcia otwierać będzie etap wdrożenia Strategii i jej koncentracji tematycznej w zakresie realizowanych celów i kierunków. Poniżej wskazano działania w obszarze zabytków:

Nazwa przedsięwzięcia: Turystyczne Śląskie. Zakres przedsięwzięcia:

- a) Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej: Beskidów, Śląska Cieszyńskiego, Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Krainy Górnej Odry,
- b) Popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd,
- c) Upowszechnienie wiedzy na temat unikalnej wartości historycznej i kulturowej Podziemi Tarnogórskich wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
- d) Rozwój turystyki biznesowej i przemysłu wielkich wydarzeń,
- e) Popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej,
- f) Rozwój turystyki bez barier oraz rozwój bezpieczeństwa na szlakach turystycznych.

2) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 kwietnia 2022 r.

Program ten jest piątym programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy obejmował lata 2006-2009, następnie opracowano jego aktualizację – na lata 2010-2013, 2014-2017 i 2018-2021.

Przedmiotem programu są wszystkie obiekty zabytkowe niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym jego celem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania obiektów zabytkowych w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

Celem nadrzędnym jest harmonijne zarządzanie krajobrazem kulturowym oraz optymalne zachowanie autentycznego materialnego i niematerialnego dziedzictwa, wspomagającego budowę kapitału społecznego oraz rozwoju gospodarczego województwa i promocji regionu w kraju i na świecie. Aby ten cel został zrealizowany, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 – Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa.

Cel operacyjny I.2 – Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa.

Cel operacyjny I.3 – Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego

Do realizacji celów wyznaczono kierunki działań.

3) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ został przyjęty Uchwałą nr V/26/2/2016 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 29 sierpnia 2016 r. Niniejszy dokument powstał w wyniku przeprowadzonej w latach 2013-2016 aktualizacji Planu z 2004 r. wraz z jego częściową zmianą z 2010 r.

Plan poprzez jego ściśle powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” stanowi kluczowy element zintegrowanego planowania strategicznego. Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych.

W Planie omówiono bardzo szczegółowo obszar ochrony krajobrazów kulturowych. Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. Specyficznym dziedzictwem okresu industrializacji (od XVIII do XX w.), podkreślającym odrębność i wyjątkowość krajobrazu kulturowego regionu, są historyczne obiekty i zespoły zabudowy związane z górnictwem węgla kamiennego, wydobywaniem i przetwórstwem metali kolorowych, jak kopalnia cynku i srebra oraz hutnictwem żelaza.

Wśród wyznaczonych celów polityki przestrzennej województwa, cel 3 jest ściśle związany z dziedzictwem kulturowym regionu:

3. Przestrzeń – zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Dla powyższego celu przyjęto następujące kierunki polityki przestrzennej:

3.1. Ochrona zasobów środowiska.

3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.

3.3. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

Wskazano w szczególności kierunek działania:

Kierunek 3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- a) kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych,
- b) kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych,
- c) zachowanie tożsamości kulturowo-krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji,
- d) kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne i przyrodnicze,
- e) kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki i tereny otwarte;
- f) rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej,

- g) rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym przemysłowych, powojennych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych),
- h) gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro – i małej retencji).

4) Kierunki Strategicznego Rozwoju Powiatu Gliwickiego w perspektywie roku 2035

Kierunki Strategicznego Rozwoju Powiatu Gliwickiego w perspektywie roku 2035 zostały przyjęte Uchwałą nr XXXIV/272/2021 Rady Powiatu Gliwickiego z dnia 16 grudnia 2021 r.

Dokument określa kierunki rozwoju powiatu do realizacji na lata 2021-2035. Jego celem jest wskazanie misji, wizji oraz celów strategicznych, których realizacja w określonym horyzoncie czasowym przyczyni się do rozwoju powiatu.

Wyznaczone wizje przyszłości Powiatu Gliwickiego nakreślone przez kierunki strategiczne związane z dziedzictwem kulturowym:

- a) Współzależny i zintegrowany rozwój funkcji społecznych, gospodarczych, kulturalnych, środowiskowych, respektujący priorytety ekorozwoju,
- b) Wyjątkowe miejsce na mapie województwa śląskiego pod względem walorów środowiskowych – pielęgnowanych i rozsądnie wykorzystywanych dla rozwoju funkcji rekreacyjnych i turystycznych, atrakcyjnych dla mieszkańców Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii,
- c) Obszar będący wizytówką województwa śląskiego, promujący region walorami przełamującymi stereotypowe postrzeganie Górnego Śląska.

Cele i kierunki działań Powiatu Gliwickiego w obszarze ochrony zabytków:

Cel strategiczny: Oryginalne walory powiatu tworzące unikatową jakość życia mieszkańców.

Cel operacyjny: Wysoka jakość przestrzeni powiatu.

Kierunek działania: Ochrona, wykorzystanie i promocja zabytkowych i symbolicznych obiektów powiatu.

Cel operacyjny: Przedsiębiorczość mieszkańców zagospodarowująca walory i potencjały powiatu.

Kierunki działań:

- promowanie wśród mieszkańców przedsiębiorczego wykorzystywania lokalnych potencjałów, w tym działania wspierające kooperację i integrację rolnictwa, rzemiosła, przetwórstwa i turystyki,
- działania na rzecz wykreowania, we współpracy z gminami i lokalnym biznesem, wiodących typów turystyki opartych na specyficznych atutach powiatu.

Rozdział 3

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

§ 1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego.

1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Toszek

Obowiązującym dokumentem jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Toszek przyjęte Uchwałą nr XXVIII/195/2016 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 listopada 2016 r. Wraz z przyjętym Studium uchwalono zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Toszek, przyjętego Uchwałą nr XLI/393/02 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 10 października 2002 r., zmienionego Uchwałą Nr XX/259/08 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 30 września 2008 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

Studium wytycza kierunki kształtowania i realizacji polityki przestrzennej w Gminie Toszek. Tworzy też bazę informacyjną o przestrzeni, umożliwiając koordynację planowania strategii rozwoju społecznego i gospodarczego w zgodności z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zasadami kształtowania ładu przestrzennego w mieście i gminie. W rozdziałach Studium poświęconych środowisku kulturowemu, w sposób wyczerpujący i szczegółowy omówiono zasób i stan dziedzictwa kulturowego miasta i gminy. Zostały zebrane w grupy obiekty zabytkowe i elementy krajobrazu kulturowego objęte różnymi formami ochrony prawnej oraz inne obiekty z różnych względów znaczące dla historii i kultury każdej miejscowości wchodzącej w skład gminy: stanowiska archeologiczne, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, zabytki architektury i budownictwa, zabytkowe zespoły architektoniczne, zabytki przemysłu i techniki, zabytkowe zespoły i elementy zieleni kształtowanej (aleje, cmentarze, parki), przydrożne rzeźby, krzyże i kapliczki niekubaturowe oraz miejsca pamięci narodowej.

W dalszym ciągu Studium określono wnioski i wytyczne konserwatorskie dla obszarów i obiektów chronionych. Ustalono strefy ochrony konserwatorskiej i określono zasady postępowania w każdej ze stref:

- 1) **Strefa „A”** – pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej – wyznaczono w obrębie miejscowości: Kotliszowice, Ligota Toszecka, Paczyna, Pniów, Toszek. Strefą tą objęto obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz z ich bezpośrednim otoczeniem. Obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej, do bezwzględного zachowania; podejmowanie wszelkich prac w obrębie strefy wymaga wcześniejszych uzgodnień i akceptacji ze strony Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 2) **Strefa „B”** – pośredniej ochrony konserwatorskiej, zachowanych elementów zabytkowych – objęto zachowane wartościowe założenia przestrzenne zespołów folwarcznych oraz szczególnie wartościowe układy ruralistyczne z zachowaną pierwotną zabudową. Wyznaczono ją w obrębie miejscowości: Ciochowice, Kotulin, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Proboszczowice.

- 3) Ochronie podlegają zasadnicze elementy historycznego rozplanowania, charakter i skala zabudowy; w strefie obowiązuje podporządkowanie w zakresie gabarytów i skali nowej zabudowy, skali zabudowy tradycyjnej; wszelkie uzupełnienia zabudowy, remonty, modernizacje i przebudowy winny być uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach. Ustalenia konserwatorskie dla strefy „B” obejmują również obowiązek zachowania historycznych linii zabudowy oraz przekroju ulic i zadrzewienia z historycznym podziałem na działki budowlane;
- 4) **Strefa „E”** – ekspozycji – została określona we wsiach: Kotulin, Ligota Toszecka, Pniów. Strefa ochrony widoku sylwety wsi i charakterystycznych jej fragmentów (z wyznaczonych miejsc i punktów widokowych oraz odcinków tras komunikacyjnych). Wszelka nowo powstająca zabudowa kubaturowa w strefie (także kształtowanie wysokiej zieleni) powinna posiadać odpowiednią skalę oraz gabaryty nie zagrażające ekspozycji widokowej zespołów zabudowy o wartościach kulturowych;
- 5) **Strefa „K”** – teren objęty ochroną konserwatorską, obejmuje historycznie ukształtowane formy pokrycia terenu, w szczególności zieleni o wartościach przyrodniczych wraz z obiektami architektonicznymi, podlegające ochronie poprzez utrzymanie ukształtowania i ustalonych elementów oraz ograniczenie swobody przekształceń obszaru;
- 6) **Strefa „W”** – ochrony archeologicznej, w obrębie miejscowości Ciochowice, którą objęto grodzisko średniowieczne wraz z najbliższym otoczeniem. Obejmuje tereny o rozpoznanej zawartości reliktywów archeologicznych, podlegających ochronie konserwatorskiej; na jej obszarze istnieje zakaz wszelkiej działalności budowlanej, nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją terenu. W szczególności zaleca się utworzenie stref „W” ochrony archeologicznej w rejonie nasilonego występowania stanowisk w Kotliszowicach, Kotulinie, Wilkowiczkach, Ciochowicach, Ligocie Toszeckiej oraz Toszku;
- 7) **Strefa „OW”** – ścisłej ochrony archeologicznej obejmuje tereny o stwierdzonej zawartości reliktywów archeologicznych podlegających formalnie ochronie konserwatorskiej. W strefie tej znajduje się wielokulturowe stanowisko archeologiczne położone na górze zamkowej, obejmujące teren zamku oraz zbocze wschodnie – nr C/932/68. Na terenie starego miasta w Toszku strefa ochrony archeologicznej „OW” oraz strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej „A” – wyznaczone są w pokrywających się granicach. Na terenie strefy „OW” obowiązuje wymóg nadzoru archeologicznego nad wszystkimi pracami ziemnymi związanymi z inwestycjami (przykładowo zmiana nawierzchni, prowadzenie lub remonty sieci podziemnych, wykopy pod fundamenty i inne). Na obszarze strefy „OW” wszelka działalność inwestycyjna musi być dokonywana pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim. W razie stwierdzenia reliktywów archeologicznych wszelkie prace budowlane i ziemne powinny być przerwane, a teren udostępniony do badań archeologicznych.

Ich wyniki powinny decydować o możliwości kontynuowania prac, ewentualnie o ich zaniechaniu i zmianie projektów. Na obszarach strefy „OW” należy unikać lokalizowania inwestycji wielokubaturowych i wymagających szczególnych warunków posadowienia (przykładowo palowanie). Przy projektowaniu sieci infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, ogrzewczej, gazowej itp. należy preferować rozwiązania techniczne zmniejszające udział robót ziemnych w prowadzeniu instalacji, stosować w miarę możliwości kanały zbiorcze.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy, jako jedną z preferencji polityki przestrzennej władz samorządowych wymieniają ochronę, rekonstrukcję i rewaloryzację budynków objętych ochroną konserwatorską oraz poprawę standardów wyposażenia tej zabudowy. Podkreśla się szczególną rolę zamku toszeckiego w kreowaniu życia kulturalnego gminy.

2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków Gminy Toszek na wypadek konfliktu zbrojnego oraz sytuacji kryzysowych został opracowany w 2005 r., a następnie zaktualizowany w 2022 r. i w 2023 r., aby dostosować jego założenia do aktualnych uwarunkowań prawnych i organizacyjnych. Dokument ten został sporządzony zgodnie z obowiązującym Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Celem Planu jest zapewnienie skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w obliczu potencjalnych zagrożeń wynikających z działań wojennych lub sytuacji nadzwyczajnych, takich jak katastrofy naturalne, awarie techniczne czy kryzysy społeczne. Ochrona ta opiera się na kompleksowym podejściu, obejmującym planowanie, przygotowanie oraz realizację działań o charakterze:

- zapobiegawczym – zmniejszających ryzyko uszkodzeń lub zniszczeń,
- dokumentacyjnym – mających na celu sporządzenie dokładnych opisów, inwentaryzacji i dokumentacji wizualnej obiektów,
- zabezpieczającym – chroniących fizycznie dobra kultury (np. poprzez przeniesienie, wzmocnienie, oznaczenie),
- ratowniczym – podejmowanych w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia,
- konserwatorskim – mających na celu zabezpieczenie stanu technicznego zabytków po wystąpieniu zagrożenia.

Plan stanowi istotne narzędzie zarządzania kryzysowego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i jest integralną częścią systemu bezpieczeństwa gminy. Jego aktualizacja w 2023 r. uwzględniła nowe wyzwania i zagrożenia, jak również współczesne standardy ochrony zabytków w sytuacjach nadzwyczajnych.

3. Strategia Rozwoju Gminy Toszek na lata 2021-2027

Strategia Rozwoju Gminy Toszek na lata 2021-2027 została przyjęta Uchwałą nr XXXVI/466/2021 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 22 grudnia 2021 r.

Strategia to długoterminowy plan strategiczny, który określa wizję, cele i kluczowe kierunki działań gminy w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Jej celem jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju, poprawa jakości życia mieszkańców oraz zwiększenie atrakcyjności Gminy, a od 2027 roku jej posiadanie jest wymogiem prawnym.

W Strategii opracowano szereg celów strategicznych i operacyjnych. W obszarze zabytków wyznaczono następujące cele wraz z kierunkami działań:

Cel strategiczny 2: Zrównoważony rozwój turystyki poprzez wykorzystanie naturalnych zasobów oraz dziedzictwa naturalnego w gminie Toszek

Cel operacyjny 2.2: Promocja oraz zrównoważony rozwój obszarów o szczególnym znaczeniu kulturowym i turystycznym gminy

Kierunki działań w ramach poszczególnych celów operacyjnych:

- 1) ochrona zabytków oraz rewitalizacja przestrzeni publicznej w Toszku – w ramach celu rozwijane będą działania mające na celu ochronę zabytków na terenie gminy, w zakresie GPOnZ oraz Lokalnego Programu Rewitalizacji. Cel realizowany będzie przy udziale środków zewnętrznych. Ponadto, zadania wpisane w te działania wynikają ze zintegrowanych przedsięwzięć inwestycyjnych, które Gmina planuje zrealizować z funduszy Unii Europejskiej. Celem działania jest poprawa jakości i estetyki obszaru rewitalizowanego w Toszku, poprawa dostępu do zatrudnienia osobom z terenu rewitalizowanego zagrożonym wykluczeniem społecznym, budowa tożsamości regionalnej w Toszku oraz ochrona dziedzictwa kulturowego Śląska;

- 2) zagospodarowanie obszarów o szczególnym znaczeniu turystycznym i kulturowym – zagospodarowanie wymienionych obszarów umożliwi poprawę atrakcyjności oferty turystycznej Gminy Toszek, która stanowić będzie punkt odniesienia dla turystów odwiedzających gminę;
- 3) stworzenie narzędzi promocji Gminy – najbardziej efektywnym, dostępnym kanałem promocji jest dobrze przygotowana, czytelna strona internetowa samorządu, która prezentuje ofertę turystyczną i zachęca turystów do odwiedzenia Gminy. W ramach zadania należy położyć nacisk na promocję Gminy z wykorzystaniem strony www urzędu oraz mediów społecznościowych, a także dedykowanych aplikacji mobilnych. W ramach narzędzi promocji należy przyjąć również spójny system identyfikacji wizualnej Gminy. Identyfikacja wizualna służy kreowaniu wizerunku Gminy i określa ogół symboli i kolorystyki stosowane w celu uzyskania czytelnej i spójnej identyfikacji rynkowej i wyróżnienia jej spośród innych gmin;
- 4) promowanie oferty turystycznej Gminy – w ramach działania promowana będzie oferta turystyczna oraz marka lokalnego produktu turystycznego, w szczególności poprzez uzupełnienie strony internetowej.

W Strategii wśród miejsc i wydarzeń atrakcyjnych z turystycznego punktu widzenia wskazano: układ urbanistyczny miasta, zespół zamkowy w Toszku, figura św. Jana Nepomucena na Rynku w Toszku, architektura sakralna (kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku, kościół cmentarny św. Barbary).

Pozostałe atrakcje turystyczne zlokalizowane na terenie gminy Toszek to w szczególności:

- 1) dawny Hotel Guttmanna z tablicą pamiątkową ku czci Powstańców Śląskich;
- 2) szpital w Toszku – dawny obóz NKWD;
- 3) miejsce upamiętnienia ofiar obozu NKWD;
- 4) pomnik „Ofiarom Wojen”;
- 5) Dawny klasztor sióstr boromeuszek;
- 6) Dolny Dwór;
- 7) kościół i dzwonnica w Paczynie;
- 8) kościół parafialny św. Michała Archanioła w Kotulinie;
- 9) zabytkowa kapliczka w Wilkowiczkach;
- 10) czworak w Kotliszowicach.

§ 2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Toszek ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

1. Charakterystyka gminy

Gmina Toszek jest położona na terenie powiatu gliwickiego, w zachodniej części województwa śląskiego przy granicy z województwem opolskim. Jest to gmina miejsko-wiejska, której siedzibą jest miasto Toszek. Graniczy z trzema innymi gminami: od północy z gminą Wielowieś, od południa z gminą Rudziniec, a od wschodu z miastem Pyskowice i od zachodu gminami Rudziniec i Strzelce Opolskie od strony województwa opolskiego. W skład Gminy wchodzi miasto Toszek oraz 14 sołectw: Boguszyce, Ciochowice, Kotliszowice, Kotulin, Ligota Toszecka, Paczyna, Paczynka, Pawłowice, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Proboszczowice, Sarnów, Wilkowiczki oraz Osiedle Oracze.

Gmina Toszek posiada dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną, poprzez rozwiniętą sieć dróg transportu kołowego oraz kolei żelaznych. Przez Toszek przebiega droga krajowa nr 94, która łączy Strzelce Opolskie z aglomeracją górnośląską, co stanowi ważną trasę tranzytową. Największe znaczenie komunikacyjne ma oddalona o 10 km autostrada A4.

Według podziału geomorfologicznego Polski obszar Gminy Toszek jest usytuowany w południowo-zachodniej części Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, w obrębie makroregionu Wyżyna Śląska i mezoregionu Chełm (część północno-zachodnia gminy) oraz makroregionu Nizina Śląska i mezoregionu Kotlina Raciborska (część środkowa i południowa gminy). Pod względem krajobrazowym obszar gminy można scharakteryzować jako równinny. Jedynie w części północnej krajobraz i rzeźba terenu stają się bardziej urozmaicone, gdzie występuje pasmo wzniesień (Pagóry Sarnowskie) o wysokościach sięgających ok. 300 m n.p.m. Wzniesienia te przecinane są dolinami, którymi płyną ciek wodne. Pod względem geologicznym omawiany obszar położony jest w obrębie płn.-zach. części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego. Cały obszar Gminy Toszek należy do zlewni Odry.

Na obszarze Gminy Toszek nie występują obszary prawnie chronione poza obiektami uznanymi za pomniki przyrody.

2. Rys historyczny Gminy Toszek¹

Historia Gminy Toszek sięga epoki kamiennej, o czym świadczą znaleziska archeologiczne. Odkryte monety rzymskie na wzgórzu zamkowym pozwalają przypuszczać, że prowadziła tędy jedna z dróg „bursztynowego szlaku”. Fragmenty naczyń znalezione na wzgórzu zamkowym potwierdzają hipotezę o istnieniu w tym miejscu osady z IV i V w. Początki grodu datuje się na IX/X w.

Pierwsza wzmianka o Toszku pojawiła się w dokumencie papieża Innocentego II z dnia 7 lipca 1136 r., który zatwierdzał daniny, jakie arcybiskup Jakub z Gniezna otrzymał ze Śląska i okolic Bytomia. Papież Innocenty II potwierdził w 1201 r. posiadłość dla klasztoru św. Wincentego, w tym kościół św. Piotra usytuowany na wzgórzu w „Tosiecz”.

W 1163 r. Śląsk został przekazany jako odrębne księstwo braciom: Bolesławowi Wysokiemu (panującemu nad Dolnym Śląskiem i Opolszczyzną) i Mieszkowi z dynastii Piastów. Po śmierci Bolesława kraina opolska, a wraz z nią ziemia toszecka, przypadły jego bratu Mieszkowi Raciborskiemu (1201-1211), a następnie synowi Kazimierzowi (1211-1229), w którego otoczeniu znajdował się kasztelan Jakub z Toszka. Kasztelan toszecki w imieniu Księcia zarządzał całym terenem należącym do zamku toszeckiego. Obszar kasztelanii pokrywał się z obszarem archiprezbiteriatu i obejmował 21 parafii.

W latach 1201-1281 kasztelania toszecka stanowiła część państwa górnośląskiego. Władysław Opolski podzielił zaokrąglony Górny Śląsk pomiędzy synów na cztery małe księstwa. Kasztelania toszecka znalazła się na obszarze księstwa kozielsko-bytomskiego. W 1356 r. po śmierci ostatniego księcia kozielsko-bytomskiego, ziemia toszecka przeszła do księstwa cieszyńskiego. Na zamku rezydował Mikołaj Kiczka.

Toszek otrzymał prawa miejskie prawdopodobnie około 1235 r. Dokument z 24 lipca 1321 r. mówiący o „Stefanie, wójcie Toszka” potwierdza fakt, że Toszek na pewno był miastem, bowiem wójt sprawował urząd w mieście założonym na prawie niemieckim. W 1346 r. władzę w Toszku sprawował burmistrz z radą miejską.

W okresie swojej świetności Toszek posiadał mennicę bijącą trakteaty, kwatniki i grosze z herbem miasta, papiernię, hutę szkła, browar, gorzelnię, młyny oraz wytlaczarnię oleju.

W 1327 r. książę Władysław Bytomski (1277-1352) złożył hołd lenny królowi Czech i od tego momentu Toszek znajdował się pod zwierzchnictwem czeskim i dzielił losy polityczne Śląska.

¹ <http://www.toszek.pl/141/156/historia.html>

W 1526 r. zginął bezpotomnie król Czech i Węgier Ludwik II Jagiellończyk (1506-1526), a tym samym na tronie Czech zasiadł arcyksiążę austriacki Ferdynand Habsburg. W ten sposób Toszek przeszedł pod panowanie Habsburgów. Miasta nie ominęły liczne klęski – najazdy Tatarów i Husytów, pożary oraz epidemie. W 1677 r. pożar zniszczył większą część miasta. Od 1742 r. Toszek znajdował się w państwie pruskim, pod niemiecką nazwą „Tost”. Kolejny wielki pożar zniszczył miasto w 1833 r. W okresie międzywojennym, wynik plebiscytu 1921 r. zdecydował o pozostaniu Toszka w Niemczech. Podczas II wojny światowej w marcu 1945 r. miasto zajęły wojska sowieckie. Następnie Toszek przyłączono do Polski.

W grudniu 1945 r. utworzono gminę zbiorową Toszek-Wieś w powiecie gliwickim. W 1954 r. w ramach reformy administracyjnej gmina została zlikwidowana i zastąpiona gromadami. Kolejna reforma z dnia 1 stycznia 1973 r. przywróciła gminę wiejską Toszek.

W 1992 r. połączono miasto Toszek z gminą wiejską, tworząc gminę miejsko-wiejską w obecnym kształcie. Od 1999 r. jednostka ta znajduje się w granicach województwa śląskiego.

§ 3. Krajobraz kulturowy gminy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy Gminy Toszek został ukształtowany przez czynniki historyczne, geograficzne i przyrodnicze. Największe znaczenie wśród nich miały następujące elementy:

- 1) położenie geograficzne – dorzecze Odry, dobre gleby i warunki klimatyczne sprzyjały rozwojowi rolnictwa, skutkowało powstawaniem osad rolniczych (obfitość obiektów o charakterze dworskim i rezydencjonalnym; założenia ruralistyczne);
- 2) położenie przy głównym europejskim szlaku komunikacyjnym (Via Regia) stworzyło warunki do powstawania grodów i osad handlowych o charakterze miejskim (zamek, średniowieczny miejski układ urbanistyczny);
- 3) burzliwa historia Śląska, który po wymarcu polskich Piastów, przechodził w kolejnych wiekach pod panowanie czeskie, austriackie a w końcu pruskie i niemieckie, doprowadziła do przenikania się wpływów i kultur, co znalazło wyraz w obyczajach, sztuce i kulturze dawnych pokoleń;
- 4) II wojna światowa – działania wojenne nie przyniosły co prawda wielkich zniszczeń, następstwem wojny były natomiast zmiany ustrojowe i administracyjne – nowy porządek powojenny skutkowało wymianą ludności oraz zmianami własnościowymi obiektów;
- 5) przemiany ustrojowe w Polsce zapoczątkowane w 1989 r. – ich konsekwencją stała się komunalizacja i prywatyzacja części zabudowy, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej, co otworzyło nowe możliwości finansowe i organizacyjne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Z miastem związani są zasłużeni medycy, dla których Toszek był miejscem urodzenia. Pierwszy z nich to Johann Wendt (1777-1845) – niemiecki lekarz pediatra, nauczyciel akademicki związany z Uniwersytetem Wrocławskim, rektor tej uczelni w latach 1823-1824, który zmarł we Wrocławiu; autor wielu prac naukowych z dziedziny medycyny. Drugim jest Ludwig Guttmann (1899-1980) – niemiecki lekarz neurolog pochodzenia żydowskiego, który rozpoczął karierę jako sanitariusz w szpitalu w Królewskiej Hucie, a po studiach medycznych we Wrocławiu, został dyrektorem wrocławskiego szpitala żydowskiego. W związku z ogarniającym Niemcy nazizmem, na początku 1939 r. wyemigrował do Wielkiej Brytanii. Początkowo, jako obywatel niemiecki, nie mógł praktykować i zajmował się pracą naukową. W 1944 r. powierzono mu zadanie stworzenia oddziału dla paraplegików – inwalidów wojennych z drugiej wojny światowej, dla których opracował nowatorskie metody rehabilitacji. Był inicjatorem igrzysk paraolimpijskich. Za swoje zasługi otrzymał tytuł szlachecki z rąk królowej brytyjskiej. Zmarł w Aylesbury, Wielka Brytania².

1. Dziedzictwo materialne – najcenniejsze obiekty zabytkowe z terenu Gminy Toszek³

Materialne dziedzictwo kulturowe gminy to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały to miejsce. Są to zarówno układy przestrzenne miejscowości wraz z terenami zieleni komponowanej, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

W poniższym zestawieniu przedstawiono najważniejsze zabytki Gminy Toszek, zarówno obiekty sakralne, świeckie, jak i elementy krajobrazu kulturowego, z uwzględnieniem ich stanu zachowania, historii oraz prowadzonych prac renowacyjnych.

1) Układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo-folwarczne, często połączone z parkami, kościoły i cmentarze przykościelne czy inne cmentarze.

Układ urbanistyczny miasta Toszek wpisany jest do rejestru zabytków. Zachował się średniowieczny układ urbanistyczny centrum miasta, z czworobocznym Rynkiem położonym centralnie, z którego wybiegają prostopadle pary ulic lub ulice pojedyncze. Ulica Zamkowa, wychodząca z płn.-zach. naroża Rynku wiodła do zamku. Pośrodku, wyłożonego kostką betonową i zagospodarowanego kilkoma klombami placu stoi figura św. Jana Nepomucena (1725 r.) na wysokim postumencie. Klasycystyczny ratusz (1836 r.), usytuowany szczytowo, znajduje się w pierzei wsch. Rynku. Zachowany układ parcel z budynkami frontowymi od rynku i oficynami przy ulicach równoległych. Na zachód od rynku znajduje się kościół parafialny oraz zamek – na wzgórzu, oddzielonym fosą. Na południe od miasta kościół cmentarny.

² Gminny program opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014-2017, Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA

³ Ibidem

Rynek w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

*Pomnik św. Jana Nepomucena
na zabytkowym rynku w Toszku*

*źródło:
archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku*

Ratusz w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Widok z lotu ptaka – Toszek

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Układy ruralistyczne

Na obszarze Gminy Toszek zachowały się interesujące i zróżnicowane układy ruralistyczne, które odzwierciedlają wielowiekowe procesy osadnicze typowe dla Górnego Śląska. Ich geneza sięga głównie średniowiecza, kiedy to w ramach kolonizacji na prawie niemieckim wykształciły się charakterystyczne formy przestrzenne, a także późniejszych faz przekształceń w epoce nowożytnej.

Ulicówki – najbardziej powszechnym typem rozplanowania jest ulicówka, której przykładem jest wieś Sarnów. Zabudowa koncentruje się tu wzdłuż jednej drogi, stanowiącej główną oś kompozycyjną osady. Parcelaże są długie i wąskie, co pozwalało na korzystanie z gruntów rolnych rozciągających się za zabudowaniami gospodarczymi. Układ ten sprzyjał linearnej organizacji przestrzeni, a jego czytelność zachowała się do dziś.

Wielodrożnice – innym częstym typem są wielodrożnice, czyli wsie o bardziej złożonym, rozgałęzionym układzie komunikacyjnym i zabudowie rozlokowanej przy wielu drogach. Najlepszym przykładem jest Pisarzowice, gdzie układ przestrzenny tworzy sieć kilku dróg krzyżujących się i rozwidlających, wokół których rozwijały się zagrody chłopskie i folwarczne. Tego typu rozplanowanie świadczy o późniejszym etapie rozwoju osadnictwa i adaptacji do lokalnych warunków terenowych.

Owalnice – ciekawą formą są owalnice, często zakładane wokół centralnego placu bądź kościoła. W Gminie Toszek przykład stanowi Paczyna, której pierwotny układ owalnicowy został w kolejnych stuleciach przekształcony w formę wielodrożnicy. Pozostałości owalniczego charakteru są jednak wciąż czytelne w układzie dróg i zabudowy skupionej wokół centralnej przestrzeni.

Rysunek 5

Widok z lotu ptaka – wieś Sarnów

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Szeregówki nadbrzeżne i ich przekształcenia – szczególnie interesującym, rzadko spotykanym na Śląsku typem układu jest szeregówka nadbrzeżna, zachowana w Boguszycach. Zabudowa wsi rozlokowana została równolegle do cieku wodnego, co miało istotne znaczenie gospodarcze (dostęp do wody) i komunikacyjne. Z kolei w Ciochowicach obserwujemy układ regularnej, zwartej wielodrożnicy, który mógł się wykształcić z pierwotnej szeregówki nadbrzeżnej – świadczy o tym zwartość zabudowy i czytelna struktura dróg.

Widok z lotu ptaka – wieś Boguszyce

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Widok z lotu ptaka – wieś Ciochowice

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Rozplanowanie większości wsi pozostało w znacznej mierze czytelne, pomimo modernizacji zabudowy w 2 połowie XX w. Największe niekorzystne przekształcenia zaszły w obrębie dawnych siedzib szlacheckich – wiele dworów zostało zniszczonych bądź zdegradowanych, a parki podworskie utraciły pierwotne walory kompozycyjne. Mimo to krajobraz ruralistyczny Gminy Toszek stanowi cenne dziedzictwo kulturowe, które wymaga ochrony i uwzględnienia w polityce przestrzennej oraz programach rewitalizacyjnych.

2) Architektura obronna

Architektura obronna stanowi istotny element dziedzictwa kulturowego Gminy Toszek, świadczący o jej historii, tożsamości oraz dawnych funkcjach strategicznych. Zachowane obiekty i relikty dawnych umocnień nie tylko dokumentują rozwój sztuki budowlanej i militarnej, ale również tworzą unikalny krajobraz kulturowy, który wymaga ochrony i odpowiedniego zagospodarowania.

Najbardziej znanym obiektem zabytkowym ziemi toszeckiej jest zespół zamkowy. Ruiny zamku w Toszku usytuowane są na wzgórzu na zachód od starego miasta. Zamek wzniesiony został na przełomie XIV i XV w. w miejscu XII-wiecznego grodu drewnianego. Budowla przechodziła burzliwe koleje losu – zniszczona w wyniku nawały husyckiej, odbudowana została w latach 1433-1480 przez księcia opolskiego Przemysława, po raz kolejny została odbudowana po pożarze i przekształcona w rezydencję nowożytną przez Kaspera hr. Colonnę w latach 1650-1666. W późniejszych latach zamek stanowił własność Posadowskich i Adolpha v. Eichendorffa, ojca poety Josepha. Od czasu pożaru w 1811 r. pozostaje w ruinie. Zamek gotycki, z elementami renesansowymi i barokowymi, na nieregularnym rzucie o owalnym narysie murów. Zachował się budynek bramny i budynek mieszkalny z istniejącą basztą północną oraz stajnią, a po stronie wschodniej – nowożytne fortyfikacje na rzucie trapezu z czterema bastejami, bramą i pozostałościami wcześniejszej fosy. Przy bramie, połączony z basteją, znajduje się tzw. „dom burgrabiego”.

Rysunek 8

Zamek w Toszku – budynek bramny

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 9

Zamek w Toszku – baszta

źródło:
archiwum
Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 10

**Zamek w Toszku
– przejście na dziedziniec**

źródło:
archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 11

**Zamek w Toszku
– baszta**

źródło:
archiwum
Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 12

Tablica informacyjna przy zamku w Toszku

źródło:

archiwum własne, Jakub Danielski

3) Architektura sakralna

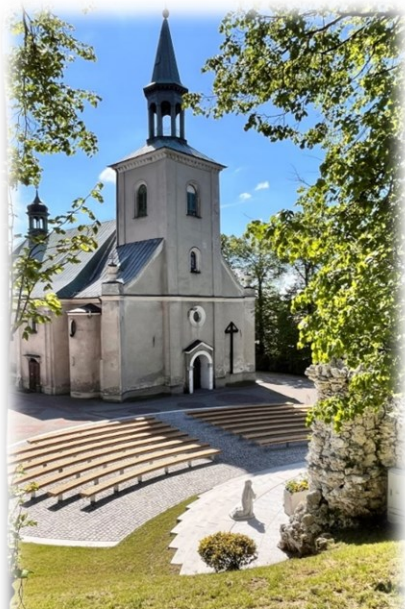
Budownictwo sakralne reprezentują kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej wraz z plebanią w Toszku, kaplica cmentarna (obecnie kościół) pw. św. Barbary w Toszku, kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej, kościół pw. św. Marcina w Paczynie wraz z drewnianą dzwonnica w Paczynie oraz kościół pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie.

W Pniowie pierwotnie znajdował się drewniany kościół wzniesiony w 1506 r., który spłonął dnia 13 lutego 1956 r. Na jego miejscu znajduje się nowa świątynia pw. św. Wacława.

W tej grupie znajduje się kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku. Pierwotny wzniesiony po 1163 r. przez premonstratensów wrocławskich. Obecny zbudowany ok. 1450 r., gruntownie przekształcony w latach 1713-1715 z fundacji Johanna Dietricha v. Peterswald. Kościół to późnogotycka, zbarokizowana, trójnawowa, sklepiona bazylika z emporami i pseudotranseptem oraz wydłużonym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dostawioną w 1860 r. wieżą. Wewnątrz bogate wyposażenie z XVIII i XIX w.

Rysunek 13

Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 14

Ambona i ołtarz główny w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Rysunek 15

Ołtarze boczne w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Drugą budowlą sakralną w Toszku jest późnobarokowy kościół cmentarny pw. św. Barbary, zbudowany z fundacji hr. Fr. Kotulińskiego, między 1720 a 1750 r. Kościół uległ spaleniowi w 1833 r., a odbudowany został w 1849 r. Budowla sklepiona, prezentuje ciekawy rzut, z prostokątną nawą i trójlistną częścią wsch.

Rysunek 16

Kościół pw. św. Barbary w Toszku

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Warto wspomnieć również kościoły i kaplice znajdujące się w okolicznych wsiach: barokową kaplicę św. Anny w Ligocie Toszeckiej, która powstała dzięki fundacji wyżej wspomnianego hr. Kotulińskiego, kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie – wzniesiony przez budowniczego Śliwkę z Zabrzea w latach 1909-1911, w miejscu starego, zniszczonego pożarem, kościół pw. św. Marcina w Paczynie – obecny, wybudowany w 1931 r., wg projektu bytomskiego architekta Ehla, przejął część barokowego wyposażenia pierwotnej świątyni, po której pozostała tylko drewniana dzwonnica z 1679 r.

Rysunek 17

Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Kościół pw. św. Marcina w Paczynie

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Dzwonnica przy kościele pw. św. Marcina w Paczynie

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Warto wspomnieć o klasztorze sióstr Boromeuszek w Toszku. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza powstało we Francji w XVII w. dla niesienia miłosiernej posługi ludziom chorym, ubogim i potrzebującym. W XIX w. przybyły na Śląsk, do Nysy, Siostry ze Zgromadzenia św. Karola Boromeusza dotarły do Toszka w 1901 r. W 1911 r., przy głównej drodze w Toszku, (obecnie ul. Strzelecka) w pobliżu kościoła ewangelickiego (ruiny tego kościoła zostały rozebrane w latach 80-tych XX w.) zbudowany został Dom św. Józefa dla Sióstr Boromeuszek. Od tego czasu elewacja zewnętrzna budynku praktycznie się nie zmieniła. Na dachu nadal widnieje metalowy krzyż, mury są szare. Obecnie budynek dawnego klasztoru tylko częściowo związany jest z kościołem.

Kościółom często towarzyszą cmentarze oraz zabudowania i obiekty pomocnicze – plebanie, zabudowania gospodarcze, a także przydrożne krzyże i kaplice, często poświęcone popularnemu na Śląsku świętemu – Janowi Nepomucenowi, który jak wiercono, strzegł przed powodzią.

Kapliczki w Ciochowicach, Pisarzowicach i w Wilkowiczkach

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Cmentarze

Cmentarze, jako przestrzenie kształtowane zgodnie z tradycją religijną i obyczajami pogrzebowymi, stanowią istotny element dziedzictwa kulturowego gminy. Charakteryzują się obecnością zabytków sztuki sepulkralnej, historycznym układem alejek i ścieżek oraz starodrzewiem, które nadają im szczególną wartość krajobrazową. Ochroną i opieką należy obejmować zarówno cmentarze czynne, jak i nieużytkowane, dbając o ich pielęgnację, właściwe wyeksponowanie w przestrzeni miejscowości oraz odpowiednie oznakowanie tablicami informacyjnymi.

Na terenie Gminy Toszek funkcjonuje katolicki cmentarz parafialny oraz cmentarz komunalny, pełniący dawniej funkcję cmentarza ewangelickiego. W Paczynie i Pniowie znajdują się cmentarze rzymskokatolickie, natomiast w Kotulinie zachował się cmentarz przykościelny.

Rysunek 22

Cmentarz parafialny w Toszku

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Rysunek 23

Cmentarz rzymsko-katolicki w Pniowie

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Cmentarz rzymsko-katolicki w Paczynie

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Cmentarz przykościelny w Kotulinie

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

W Toszku znajduje się cmentarz żydowski, który mieści się przy ul. Wielowiejskiej. Założony w 1 poł. XIX w., zniszczony podczas II wojny światowej. Cały kirkut otoczony jest kamiennym murem. Na cmentarzu pochowani są Żydzi z Toszka i okolicznych miejscowości. Zachowało się osiem stojących macew, o różnicowanej symbolice przedstawień.

Cmentarz żydowski w Toszku

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

4) Zespoły dworskie i pałacowe

Zespoły dworskie i pałacowe stanowią cenne świadectwo historii oraz kultury ziemi toszeckiej. Obiekty te, wyróżniające się skalą, reprezentacyjną formą i dawną funkcją rezydencjonalną, kontrastują z tradycyjną zabudową wiejską i wnoszą do krajobrazu element prestiżu. Choć ich obecny stan często nie odzwierciedla dawnej świetności, pozostają ważnymi punktami odniesienia w przestrzeni kulturowej gminy. Ślady zespołów dworskich i pałacowych zachowały się m.in. w Paczynie, Kotulinie, Kotliszowicach oraz Pniowie, stanowiąc istotny potencjał dla działań konserwatorskich i edukacyjnych.

Klasycystyczny dwór w Paczynie powstał ok. 1820 r. Prostokątna, dwutraktowa budowla z osiową sienią i salonem ogrodowym, połączona jest z dwiema oficynami. We wnętrzach zachowały się pozostałości klasycystycznego wystroju. Dworowi towarzyszą zabudowania dworskie, tworząc wraz z nim zespół zabudowy. Obiekty mocno zaniedbane, znajdują się w bardzo złym stanie technicznym.

Rysunek 27

Dwór w Paczynie

źródło:

archiwum własne, Jakub Danielski

Pałac w Pniowie wybudował generał H.B. von Gröling w 1770 r. Barokowa budowla była rozbudowywana w XIX w. Wzniesiono ją na rzucie prostokąta, z sienią na osi, była dwuipółtraktowa, w części pomieszczeń sklepiona. Pałac otoczony był parkiem krajobrazowym, którego istotnym elementem kompozycyjnym była przecinająca teren parkowy rzeka.

Na terenie parku znajdowało się mauzoleum rodu v. Gröling. Pałac został uszkodzony w trakcie działań wojennych w 1945 r. Pozostaje w stanie ruiny.

Rysunek 28

Ruiny pałacu w Pniowie

źródło: archiwum własne, Jakub Danielski

Pałac w Kotliszowicach zbudowany został w 1861 r. w stylu eklektycznym, wokół niego zachowały się pozostałości parku krajobrazowego i zabudowań gospodarczych.

Rysunek 29

Pałac w Kotliszowicach

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Wśród zachowanych budowli rezydencjonalnych wymienić należy neogotycki pałacyk w Kotulinie – dziś siedzibę szkoły podstawowej oraz Domu Bractwa Strzeleckiego w Toszku, który mieści się przy ul. Strzeleckiej, obecnie jest nieużytkowany i jest w bardzo złym stanie.

Rysunek 30

Pałac w Kotulinie - obecnie siedziba Szkoły Podstawowej w Kotulinie

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Dom Bractwa Strzeleckiego w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

5) Zabudowa mieszczańska

Toszecki rynek stanowi centralny punkt układu urbanistycznego miasta. Klasycystyczny ratusz usytuowany jest nietypowo, we wsch. pierzei placu. Budowla klasycystyczna, pierwotna wzniesiona w 1767 r. Obecna, z 1836 r. góruje nad rynkiem monumentalną fasadą z parą narożnych wież. Obszerny prostokątny plac okala zwarta zabudowa złożona z kamienic mieszczańskich, wzniesionych po pożarze miasta w 1833 r. W części centralnej placu znajduje się barokowa figura św. Jana Nepomucena 1725 r.

Dookoła Rynku oraz przy ulicach z nim sąsiadujących wznosi się zabudowa z poł. XIX w. – 1 poł. XX w. Budynki w układzie kalenicowym, w większości dwukondygnacyjne (często podpiwniczone) i parterowe (przy ulicach sąsiadujących z Rynkiem), murowane, tynkowane, nakryte dwuspadowymi dachami krytymi ceramiczną dachówką.

Detal bardzo skromny, najczęściej ograniczony do gzymsów wieńczących i gzymsów międzykondygnacyjnych oraz taśmowych opasek okiennych. W części budynków detal całkowicie zlikwidowany w efekcie remontów. Otwory okien i drzwi często w zmienionych kształtach, ze stolarką w większości współczesną, bez zachowania pierwotnych podziałów.

Rynek otrzymał główną nagrodę w konkursie na Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Śląskiego w 2007 r., organizowanym corocznie przez Marszałka Województwa Śląskiego.

Zabudowa Rynku w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

6) Parki i zieleń kształtowana

Parki oraz historycznie kształtowana zieleń stanowią istotny element dziedzictwa kulturowego gminy Toszek, pełniąc zarówno funkcje estetyczne, jak i użytkowe. Tworzą one nie tylko tło dla rezydencji, obiektów sakralnych czy układów urbanistycznych, ale także budują tożsamość krajobrazu kulturowego i wpływają na jakość życia mieszkańców. Zachowanie i właściwa pielęgnacja tych założeń jest kluczowa dla utrzymania ich wartości historycznych, przyrodniczych i społecznych.

Rysunek 33

Park pod Zamkiem

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Jednym z najciekawszych przyrodniczo miejsc położonych w Gminie Toszek jest Las Fazaniec, rozciągający się na północnym-wschodzie od miasta i obejmujący swym zasięgiem 64,6 ha. Teren ten ukształtowano w 1848 r. jako miejsce hodowli bażantów. Wkrótce obszar ten stał się ulubionym miejscem spacerów mieszkańców Toszka. W 2009 r. na terenie lasu urządzono ścieżkę dydaktyczną, popularyzującą walory przyrodniczo-historyczne lasu. W lesie tym zachowały się stare drzewostany dębowe, grabowe i bukowe, w których drzewa osiągały wiek ponad 210 lat.

Rysunek 34

Las Fazaniec

*źródło:
archiwum
Urzędu Miejskiego w Toszku*

Bardziej typowymi elementami zieleni komponowanej są tradycyjnie cmentarze, nierzadko z ciekawymi okazami starodrzewu oraz dawne parki dworskie i pałacowe, które niestety, przez wiele lat pozbawione pielęgnacji, zatraciły kompozycję i znaczną część walorów estetycznych.

Na terenie Gminy Toszek znajdują się pomniki przyrody. Są to pojedyncze drzewa, objęte ochroną ze względu na swoje walory przyrodnicze, wiek i okazałe rozmiary. Są one ważnym elementem lokalnego krajobrazu kulturowo-przyrodniczego, podkreślając unikatowy charakter środowiska gminy.

§ 4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznane za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie Gminy Toszek nie była naukowo badana.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (przykładowo: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

• TRADYCJE I ZWYCZAJE LUDOWE

Tradycje i zwyczaje ludowe na terenie Gminy Toszek są ważnym elementem niematerialnego dziedzictwa kulturowego, kształtującego tożsamość lokalnej społeczności. Wiele z nich ma charakter dorocznych obrzędów, ściśle związanych z kalendarzem religijnym i rytmem prac wiejskich. Do najważniejszych należą zwyczaje bożonarodzeniowe i wielkanocne, takie jak wspólne kolędowanie, przygotowywanie szopek i strojenie palm, a także procesje i uroczystości kościelne integrujące mieszkańców poszczególnych parafii.

W gminie pielęgnowane są również tradycje dożynkowe, stanowiące symboliczne zakończenie prac polowych i wyraz wdzięczności za plony. Obrzędom tym towarzyszą charakterystyczne elementy folkloru, jak wykonywanie wieńców dożynkowych, śpiewy ludowe i wspólne biesiadowanie. Zwyczaje te, mimo upływu czasu, pozostają żywe, znajdując swoje miejsce w kalendarzu wydarzeń kulturalnych gminy oraz w działalności lokalnych stowarzyszeń i kół gospodyń wiejskich.

Wartością szczególną tradycji i zwyczajów ludowych na terenie Gminy Toszek jest ich funkcja integracyjna i wychowawcza – przekaz międzypokoleniowy sprawia, że młodsze pokolenia poznają dawne formy obrzędowości i uczestniczą w ich kultywowaniu. Dzięki temu zwyczaje te nie tylko chronią pamięć o przeszłości, ale również wzmacniają więzi wspólnotowe i budują lokalną tożsamość.

• JĘZYK, GWARY I MOWA POTOCZNA

Na terenie Gminy Toszek gwara śląska od wieków stanowiła naturalny język komunikacji mieszkańców, a zarazem ważny element lokalnej tożsamości. Jest ona świadectwem historii regionu pogranicza, w której splatały się wpływy polskie, niemieckie i czeskie. W mowie potocznej zachowało się bogate słownictwo oraz charakterystyczna melodyka, odróżniająca codzienny język mieszkańców od literackiej polszczyzny.

Wciąż żywe są zwroty używane w kontaktach rodzinnych i sąsiedzkich, takie jak:

- „gyburstag” – urodziny,
- „kobiyta” – kobieta,
- „maszkety” – słodycze,
- „bajtel” – dziecko,
- „gruba” – kopalnia,
- „wiyrchnij” – podnieś,
- „poszoł” – poszedł.

Gwara śląska służy nie tylko do codziennego porozumiewania się, lecz także do budowania wspólnoty – wyraża lokalny humor, sposób opowiadania historii i pielęgnowania pamięci o przodkach. Współcześnie wykorzystywana jest również w działalności kulturalnej, w szczególności podczas występów zespołów regionalnych, w twórczości muzycznej czy literackiej, a także w szkołach i domach kultury, gdzie prowadzi się zajęcia i konkursy gwary.

Podtrzymywanie znajomości gwary na terenie Gminy Toszek ma znaczenie zarówno edukacyjne, jak i tożsamościowe – sprzyja przekazowi międzypokoleniowemu, pozwala młodszym mieszkańcom poznawać tradycje i codzienność dawnych pokoleń, a jednocześnie stanowi unikalny element dziedzictwa niematerialnego całego regionu.

• MUZYKA TRADYCYJNA I PIEŚNI LUDOWE

Muzyka tradycyjna i pieśni ludowe są ważnym elementem dziedzictwa niematerialnego gminy Toszek, towarzysząc mieszkańcom zarówno w codziennym życiu, jak i podczas uroczystości rodzinnych, religijnych czy wspólnotowych. Śpiew pełnił funkcję przekazu treści obrzędowych, upamiętniał ważne wydarzenia oraz podkreślał charakter świąt kościelnych i dorocznych.

W tradycji gminy zachowały się m.in. kolędy i pastorałki śpiewane w okresie Bożego Narodzenia, pieśni wielkanocne towarzyszące procesjom rezurekcyjnym, a także pieśni dożynkowe wykonywane podczas obchodów święta plonów. Do dziś praktykowane są też biesiadne przyśpiewki śląskie, często tworzone spontanicznie i przekazywane ustnie. Charakterystycznym przykładem są krótkie, żartobliwe przyśpiewki wykonywane podczas wesel, czy spotkań sąsiedzkich.

Żywe są również inicjatywy kulturalne kultywujące muzykę ludową – podczas gminnych Dożynek czy festynów w Toszku, Kotulinie, Paczynie czy Pniowie występują lokalne zespoły folklorystyczne, a pieśni ludowe prezentują m.in. chóry parafialne i Koła Gospodyń Wiejskich. Ważnym miejscem popularyzacji tego dziedzictwa jest także działalność kulturalno-edukacyjna Centrum Kultury „Zamek w Toszku”, gdzie muzyka ludowa stanowi element programów artystycznych i edukacyjnych.

Dzięki temu pieśni tradycyjne nie pozostają jedynie w sferze pamięci, lecz są wciąż żywą częścią życia mieszkańców, a ich przekaz sprzyja utrzymaniu więzi międzypokoleniowych i budowaniu lokalnej tożsamości.

• RZEMIOSŁO TRADYCYJNE I RĘKODZIEŁO

Na terenie Gminy Toszek do dziś obecne są ślady dawnych umiejętności rzemieślniczych i twórczości ludowej, które przez pokolenia towarzyszyły mieszkańcom w codziennym życiu. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje tradycyjne tkactwo i szycie, przekazywane w kręgu rodzinnym, a także hafty i koronki wykonywane przez gospodynie wiejskie, nierzadko zdobiące stroje, pościele czy obrusy. Do dziś w działalności Kół Gospodyń Wiejskich można spotkać wyroby rękodzielnicze prezentowane podczas festynów, dożynek czy jarmarków świątecznych.

Z rzemiosłem ściśle związane były także dawne zajęcia kowali, stolarzy czy garncarzy, którzy tworzyli przedmioty codziennego użytku – od narzędzi rolniczych, po naczynia gliniane i meble. Choć współcześnie warsztaty rzemieślnicze zanikły, pamięć o nich podtrzymywana jest poprzez lokalne inicjatywy edukacyjne oraz rekonstrukcje pokazowe podczas wydarzeń kulturalnych.

Warto podkreślić, że rękodzieło i rzemiosło tradycyjne pełnią dziś także funkcję reprezentacyjną – haftowane serwety, stroje ludowe czy drewniane dekoracje są chętnie prezentowane jako element lokalnej kultury na uroczystościach gminnych i regionalnych. Dzięki temu dawne umiejętności zyskują nowe życie i stają się formą promocji Gminy Toszek.

• LEGENDY

Dziedzictwo niematerialne Gminy Toszek obejmuje również bogaty zbiór legend i podań, które od pokoleń towarzyszą mieszkańcom, łącząc historię z elementami fantazji. Najczęściej dotyczą one zamku w Toszku i jego dawnych mieszkańców, budząc ciekawość zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i odwiedzających gminę gości.

- 1) Legenda o Złotej Kaczce – opowiada o kaczce ze złota siedzącej na jedenastu złotych jajach, ukrytej w podziemiach zamku. Według jednej wersji skarb ukrył hrabia-rozbójnik, według innej – hrabina Gisela z rodu Gaschin podczas pożaru zamku w 1811 roku. Do dziś pamiątką tej opowieści jest rzeźba kaczki przy studni zamkowej.
- 2) Legenda o Białej Damie – według podania duch córki strażnika zamkowego, uwięzionej w wieży z powodu zakazanej miłości do pana zamku, ukazuje się co roku w pierwszy dzień Wielkanocy, przechadzając się po dziedzińcu.
- 3) Podania o ukrytym skarbie – mieszkańcy opowiadają także o skarbach znajdujących się w zamkowych lochach, strzeżonych przez tajemnicze moce, do których jak dotąd nikt nie dotarł.

Legendy te, przekazywane z pokolenia na pokolenie, są dziś inspiracją dla wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych organizowanych w Toszku, a jednocześnie wzbogacają ofertę turystyczną gminy.

• KULTURA

Działalność kulturalna na terenie Gminy Toszek prowadzona jest głównie przez Centrum Kultury „Zamek w Toszku”, ul. Zamkowa 10 w Toszku. To samorządowa instytucja kultury, która została powołana w 1977 r. przez Radę Narodową Miasta i Gminy w Toszku jako Gminny Ośrodek Kultury w Toszku. Misją instytucji jest między innymi: diagnozowanie, rozwijanie, zaspakajanie potrzeb i zainteresowań kulturalnych i edukacyjnych społeczeństwa lokalnego oraz działań na rzecz rozwoju kulturowego, współpraca z organizacjami pozarządowymi i grupami nieformalnymi z terenu gminy, zarządzanie zabytkowym zamkiem wpisanym do rejestru zabytków oraz rozwój turystyki i promocja miejsca poprzez wydarzenia historyczne.

Niestandardowość funkcjonowania instytucji przejawia się m.in. w prowadzonej działalności gospodarczej, której zyski przeznaczane są na realizację wielokierunkowych działań z dziedziny

kultury i ochrony cennego dziedzictwa kulturowego. Przy Centrum Kultury „Zamek w Toszku” działa również Zespół Muzyki Dawnej Tibiarum Scholares.

Organizacje pozarządowe działające na rzecz opieki nad zabytkami oraz rozwoju kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego:

- Stowarzyszenie Orkiestra Dęta Kotulin,
- Stowarzyszenie Orkiestra Dęta Toszek,
- Stowarzyszenie Toszeckie Towarzystwo Śpiewacze Chór „Tryl” z Toszka,
- Chór „Cecylia” z Pniowa,
- Stowarzyszenie „Razem Dla Kotulina”,
- Stowarzyszenie „Toszek – moja gmina”,
- Mażoretki „Magnolia” z Kotulina,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Toszeckiej,
- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego w Raciborzu, Koło Toszek,
- Oddział Górnośląski Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich.

Gmina Toszek od lat organizuje szereg imprez kulturalnych. W większości organizowane są one na terenie najpopularniejszego zabytku – zamku w Toszku. Wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy:

- 1) Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, który po raz pierwszy odbył się w 2011 r. z inicjatywy ówczesnego proboszcza śp. ks. Mariana Piotrowskiego, przy okazji oddania do użytku – po wielu latach milczenia – zabytkowych organów Moritza Roberta Müllera z 1844 r. Koncerty odbywają się w jedną z niedziel miesiąca od maja do września włącznie o godz. 19.00. w kościele parafialnym św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku;
- 2) Brewerie Toszeckie – to wydarzenie historyczne organizowane od 2006 r. w maju przez Centrum Kultury „Zamek w Toszku” we współpracy ze Stowarzyszeniem Chorągiew Ziemi Górnośląskiej z Gliwic. Stałymi punktami wydarzenia są zatem walki rycerskie piesze lub konne, kuchnia dawna, obóz średniowieczny i pokazy tańca dawnego. Podczas Brewerii nie brakuje spektakli teatralnych tych tradycyjnych jak i teatru ognia;
- 3) Dni Toszka – rokrocznie program jest modyfikowany i różnorodny. Centralnym miejscem obchodów święta miasta jest rynek, często punktem dodatkowych atrakcji jest Zamek w Toszku lub kompleks boisk sportowych Orlik w Toszku. W trakcie imprezy odbywają się koncerty, spektakle teatralne, występy kabaretowe, zabawy taneczne, kolorowe korowody to tylko niektóre z atrakcji, które czekają każdego roku na mieszkańców i turystów;
- 4) Oktoberfest – organizowany w Toszku nawiązuje do tradycji bawarskiego święta, ale warto zaznaczyć, że po XII edycjach wypracowano stałe punkty programu, które można zobaczyć tylko w Toszku. Przede wszystkim jest to czas zacieśniania więzi z partnerami z zagranicy Gminą Hohenau z Niemiec i Miastem Olewsk z Ukrainy;
- 5) Bieg o Złotą Kaczkę – organizatorami imprezy są Centrum Kultury „Zamek w Toszku” oraz Toszanka Nordic Team (grupa toszeckich miłośników nordic walking). Pierwszy raz na 8 kilometrową trasę biegacze i chodźlarze wyruszyli w 2015 r.;
- 6) Toszecki Jarmark Adwentowy – odbywa się w drugą niedzielę grudnia, na uliczkach Toszka ustawiane są kramy z nietuzinkowym rękodziełem.

Cykliczne imprezy kulturalne organizowane są w ramach współpracy samorządu (udzielanie dotacji w trybie pozakonkursowym, tzw. „małe granty”) z trzecim sektorem (np. „Rajd Szlakiem Zabytków Ziemi Toszeckiej”).

Dodatkowo w gminie od 2017 r. wydawane są „Roczniki Toszeckie”, które mogą przyczynić do popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym, wpłynąć pozytywnie na więzi lokalnej społeczności oraz kształtować poczucie tożsamości lokalnej Gminy.

Jako markowe produkty wykorzystujące walory kulturowe, historyczne lub zabytkowe należy bez wątpienia ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza Fazaniec, położona na północno-wschodnim obszarze Gminy Toszek, która obejmuje najlepiej zachowane siedliska o znaczeniu europejskim.

Szlaki promujące zabytki gminy:

- 1) przez Gminę Toszek przebiega odcinek paneuropejskiej Drogi św. Jakuba- dawnego szlaku pielgrzymkowego, który prowadzi z Europy wschodniej do Santiago de Compostela w Hiszpanii. Szlak oznaczony jest znakiem muszli, atrybutem św. Jakuba Starszego. Odcinek przebiegający przez Toszek otwarty został w czerwcu 2013 r., a swój początek ma w Piekarach Śląskich,
- 2) Gminę Toszek zahacza również Szlak Architektury Drewnianej, w trasę pętli gliwickiej włączona została drewniana dzwonnica z 1679 r, pozostałość po drewnianym kościele św. Marcina w Paczynie.

Poza tymi trasami turystycznymi, mającymi swoje odnogi w całej Europie, teren Gminy Toszek przecinają lokalne drogi turystyczne, wiodące przez ciekawe pod względem historycznym zakątki gminy, są to:

Szlaki piesze:

- 1) *Szlak powstańców Śląskich (niebieski)*: Bytom-Zbrosławice-Karchowice-Pniów-Pisarzowice-Toszek-Grabina-Płużniczka-Dąbrowka-Strzelce Opolskie „Góra św. Anny” - Kędzierzyn Koźle-Kotłarnia-Łącz-Sierakowice-Rachowice-Kozłów-Gliwice.
- 2) *Szlak Okrężny wokół Gliwic (żółty)*: Rudy-Sierakowice-Łącza-Rudno-Kleszczów-Taciszów-Bycina-Ciochowice-Toszek-Oracze-Wilkowiczki-Zacharzowice-Pniów-Pyskowice-Gliwice-Paniówki-Chudow-Rudy.
- 3) *Szlak Stulecia Turystyki (zielony)*: Rybnik-Wilcza-Nieborowice-Smolnica-Trachy-Sierakowice-Rudno-Plawniowice-Nierkarmia-Ligota Toszecka-Płużnica Wielka-Dąbrówka-Świbie-Wielowieś-Tworóg-Miasteczko Śląskie, Tarnowskie Góry.

Trasy rowerowe:

- 1) *W poszukiwaniu złotej kaczki*: Toszek PKP-Słupsko-Niewiesz-Bycina - Paczyna-Pniów-Zacharzowice-Sieroty-Gajowice-Kotliszowice-Toszek-Toszek PKP.
- 2) *Kot*: Toszek PKP- Sarnów- Świbie- Wielowieś- Kieleczka- Świniowice-Tworóg-Brynek-Połomia-Wojska-Sieroty-Zacharzowice-Wilkowiczki-Toszek-Toszek PKP.
- 3) *Razem czy osobno*: Pyskowice PKP-Pniów-Zacharzowice-Wilkowiczki-Toszek-Pawłowice-Ligota-Toszecka-Kotulin-Proboszczowice-Chechło Rudziniec PKP.
- 4) *Rajd Szlakiem Zabytków Ziemi Toszeckiej* – organizowany cyklicznie od kilku lat przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Woj. Śląskiego w Raciborzu.

1. Zabytki w zbiorach muzealnych

Zbiory muzealne są istotnym elementem ochrony dziedzictwa kulturowego, pozwalającym nie tylko na zachowanie wartościowych obiektów, ale również na ich udostępnianie szerokiemu gronu odbiorców.

W Gminie Toszek funkcję gromadzenia, prezentowania i popularyzowania zabytków pełni **Muzeum w Starej Szkole w Toszku**, które mieści się w zabytkowym budynku dawnej szkoły podstawowej i powstało z inicjatywy lokalnej społeczności oraz nauczycieli przy wsparciu Muzeum Śląskiego w Katowicach.

Muzeum w starej szkole – Szkoła Podstawowa nr 1 im. I. Sendler w Toszku

źródło: archiwum Urzędu Miejskiego w Toszku

Placówka została utworzona, aby ocalić od zapomnienia materialne ślady przeszłości Toszka oraz przybliżyć mieszkańcom historię regionu. Zgromadzone eksponaty obejmują bogaty zbiór przedmiotów codziennego użytku z przełomu XIX i XX w., dawne pomoce dydaktyczne, wyposażenie klas szkolnych, przybory piśmiennicze, mapy oraz meble, które pozwalają odtworzyć atmosferę szkolnych lat sprzed dziesięcioleci. Znajdują się tu również dokumenty urzędowe, świadectwa szkolne, fotografie i pocztówki przedstawiające życie miasta i jego mieszkańców, a także pamiątki związane z lokalnymi tradycjami i rzemiosłem. Szczególne miejsce w zbiorach zajmuje kronika szkolna „*Chronik der Schule zu Tost*” z 1883 r. – cenne źródło wiedzy o funkcjonowaniu dawnej szkoły i wydarzeniach z życia społeczności Toszka. W muzeum można również zobaczyć elementy dawnego wystroju klas, w tym ławki z kałamarzami, tablice i stare podręczniki, które obrazują rozwój edukacji na Górnym Śląsku. Placówka pełni ważną rolę edukacyjną, organizując lekcje historii lokalnej dla uczniów i spotkania tematyczne dla mieszkańców. Dzięki nowoczesnym rozwiązaniom udostępniono także możliwość odbycia wirtualnego spaceru po ekspozycji, co pozwala zwiedzać muzeum online. Muzeum w Starej Szkole jest przykładem udanej inicjatywy społecznej, która chroni dziedzictwo kulturowe i przybliża codzienność dawnych pokoleń, zachęcając do poznawania przeszłości rodzinnej miejscowości.

Dodatkowo w Toszku aktywnie działa Centrum Ekspozycji Historycznych Zamek, usytuowane w odbudowanej warowni zamku. Centrum dysponuje trzema salami wystawienniczymi. W pierwszej sali znajduje się wystawa stała o historii Zamku w Toszku i bogatym dziedzictwie historycznym Toszka. W kolejnej sali ekspozycyjnej atrakcję stanowi makietka zamku, które przenosi zwiedzających w czasy świetności zabytku i ukazuje obiekt zgodny ze stanem z XVII w. Szczyt wieży to również przestrzeń ekspozycyjna, w której prezentowane są wystawy czasowe. W obiekcie działa sala multimedialna, w której organizowane są projekcje, spotkania, prelekcje, prezentacje, kameralne koncerty.

Centrum zostało otwarte w lipcu 2015 r. w ramach projektu „*Rewitalizacja Gotyckiej Wieży Zamkowej z przeznaczeniem na Centrum Ekspozycji Historycznych Zamek w Toszku oraz rewitalizacja budynku stajni wraz z zagospodarowaniem otoczenia*”.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013.⁴

§ 5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Toszek nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków, tj. wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Toszek znajduje się 37 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 4 stanowiska archeologiczne (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Toszek

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES
1		291/60 katowickie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-284/60	pałac barokowy	Pniów	
2		305/60 katowickie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-308/60	budynek dworski	Kotliszowice	
3		330/60 katowickie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-333/60	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 22
4		335/60 katowickie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-338/60	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 4
5		336/60 katowickie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-339/60	dom byłego Bractwa Strzeleckiego, obecnie budynek mieszkalny	Toszek	ul. Strzelecka 21
6		337/60 katowickie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-340/60	dwór dolny obecnie budynek mieszkalny	Toszek	ul. Strzelecka 23

⁴ <http://ceh.zamektoszek.eu/> (data dostępu 04.08.2021 r.)

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSKO- WOŚĆ	ADRES
7		338/60 katowickie 444/55 stalinogrodzkie	1) WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-341/60 2) WKZ, dn. 14.06.1955 Kl.V-61/2/444/2/55	zamek obronny	Toszek	
8		341/60 katowickie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-345/60	kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	Toszek	
9		932/68 katowickie	WKZ, dn. 16.08.1968, Kl.III-67/13/68	stanowisko archeologiczne - na górze zamkowej, wielokulturowe o nasileniu występowania osadnictwa wczesnośredniowiecznego	Toszek	
10		958/68 katowickie	WKZ, dn. 20.12.1968, Kl.III-67/30/68, WKZ, dn. 19.04.1975, Kl.II-670/27/75	stanowisko archeologiczne - średniowieczne grodzisko, w zachodniej części wsi, na łąkach blisko drogi ze Słupska do Toszka	Ciochowice	
11		960/68 katowickie	WKZ, dn. 20.12.1968, Kl.III-67/28/68, WKZ, dn. 30.04.1975, Kl.II-670/33/75	stanowisko archeologiczne - nr 1 w Pniowie - grodzisko średniowieczne, w południowej części wsi, po prawej stronie drogi do Zacharzowic	Pniów	
12		1094/69 katowickie	WKZ, dn. 17.10.1969, Kl.III-681/31/69	stanowisko archeologiczne - nr 1 w Wilkowiczkach - cmentarzysko z okresu kultury łużyckiej o mieszanym obrządku pogrzebowym; w S części wsi, po S stronie szosy Toszek-Zacharzowice	Wilkowiczki	
13		1380/88 katowickie	WKZ, dn. 09.11.1988 Kl.III- 53400/R/12/2/88	dwór wraz z parkiem krajobrazowym, aleją kasztanowcowo- jesionową oraz układem zabudowań gospodarczych	Kotliszowice	
14		R/382/53 stalinogrodzkie	WKZ, dn. 14.03.1953 IV-36a/16/382/53	miasto w ramach średniowiecznego założenia miasta	Toszek	

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSKO- WOŚĆ	ADRES
15	A/433/2021	1054/69 katowickie A/433/2021 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/261/69 ŚWKZ, dn. 09.09.2021 K- RD.5130.136.2021.MB - pismo z nowym nr rej.	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 2
16	A/682/2020	377/60 katowickie A/682/2020 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-382/60 ŚWKZ, dn. 23.07.2020, K- RD.5130.163.2020.MB - pismo z nowym nr rej.	ratusz	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 2
17	A/682/2020	377/60 katowickie A/682/2020 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-382/60 ŚWKZ, dn. 23.07.2020, K- RD.5130.163.2020.MB - pismo z nowym nr rej.	ratusz	Toszek	ul. Bolesława Chrobrego 2
18	A/892/2021	339/60 katowickie A/892/2021 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-343/60 ŚWKZ, dn. 29.10.2021 K- RD.5130.161.2021.MB - pismo z nowym nr rej.	kaplica cmentarna pw. św. Barbary	Toszek	ul. Parkowa
19	A/1053/22	1053/69 katowickie A/1053/22 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/260/69 ŚWKZ, dn. 07.10.2022 K- RD.5130.155.2022.MB - pismo z nowym nr rej.	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Piastowska 3
20	A/1078/22	333/60 katowickie A/1078/22 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-336/60 ŚWKZ, dn. 10.11.2022 K- RD.5130.181.2022.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 8

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSKO- WOŚĆ	ADRES
21	A/1079/22	300/60 katowickie R.307/50 śląsko- dąbrowskie A/1079/22 śląskie	1) WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-303/60 2) WKZ, dn. 02.05.1950 KS.V.660/R.307/50 ŚWKZ, dn. 10.11.2022 K- RD.5130.182.2022.MB - pismo z nowym nr rejestru	dzwonnica drewniana	Paczyna	ul. Wiejska
22	A/1119/23	304/60 katowickie A/1119/23 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-z-307/60 ŚWKZ, dn. 30.01.2023 K-RD.5130.13.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	kaplica murowana pw. św. Anny	Ligota Toszecka	ul. Wiejska
23	A/1180/23	1061/69 katowickie A/1180/23 śląskie	WKZ, dn. 15.07.1969, Kl.III-680/337/69 ŚWKZ, dn. 24.04.2023 K-RD.5130.75.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 20
24	A/1182/23	1062/69 katowickie A/1182/23 śląskie	WKZ, dn. 15.07.1969, Kl.III-680/336/69 ŚWKZ, dn. 26.04.2023 K-RD.5130.76.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 21
25	A/1183/23	1055/69 katowickie A/1183/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/262/69 ŚWKZ, dn. 08.05.2023 K-RD.5130.77.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 3
26	A/1185/23	1056/69 katowickie A/1185/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/263/69 ŚWKZ, dn. 11.05.2023 K-RD.5130.78.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 6

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSKO- WOŚĆ	ADRES
27	A/1186/23	332/60 katowickie A/1186/23 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-335/60 ŚWKZ, dn. 11.04.2023 K-RD.5130.79.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 18
28	A/1187/23	1060/69 katowickie A/1187/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/277/69 ŚWKZ, dn. 11.05.2023 K-RD.5130.80.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 17
29	A/1188/23	331/60 katowickie A/1188/23 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-334/60 ŚWKZ, dn. 11.05.2023 K-RD.5130.81.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 19
30	A/1189/23	334/60 katowickie A/1189/23 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-337/60 ŚWKZ, dn. 11.05.2023 K-RD.5130.82.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 5
31	A/1190/23	1059/69 katowickie A/1190/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/266/69 ŚWKZ, dn. 11.05.2023 K-RD.5130.83.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 16
32	A/1191/23	1057/69 katowickie A/1191/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/264/69 ŚWKZ, dn. 10.05.2023 K-RD.5130.84.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 7
33	A/1193/23	1058/69 katowickie A/1193/23 śląskie	WKZ, dn. 07.06.1969, Kl.III-680/265/69 ŚWKZ, dn. 18.05.2023 K-RD.5130.86.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny	Toszek	ul. Rynek 15

LP.	AKTUALNY NR REJESTRU (w woj. śląskim)	NR REJESTRU, województwo	WPIS DO REJESTRU (organ, data, nr decyzji)	PRZEDMIOT OCHRONY	MIEJSKO- WOŚĆ	ADRES
34	A/1291/23	340/60 katowickie A/1291/23 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-344/60 ŚWKZ, dn. 30.10.2023 K-RD.5130.178.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	plebania kościoła parafialnego pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	Toszek	ul. Zamkowa 1
35	A/1317/23	297/60 katowickie A/1317/23 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-300/60 ŚWKZ, dn. 05.12.2023 K-RD.5130.199.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	obora	Paczyna	ul. Wiejska / ul. Kasztanowa
36	A/1318/23	298/60 katowickie A/1318/23 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-301/60 ŚWKZ, dn. 05.12.2023 K-RD.5130.200.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	oficyna dworska (zach.)	Paczyna	ul. Wiejska / ul. Kasztanowa
37	A/1319/23	299/60 katowickie A/1319/23 śląskie	WKZ, dn. 07.03.1960, Kl.III-Z-302/60 ŚWKZ, dn. 05.12.2023 K-RD.5130.201.2023.MB - pismo z nowym nr rejestru	dwór	Paczyna	ul. Wiejska / ul. Kasztanowa
38	A/1579/25	328/60 katowickie A/1579/25 śląskie	WKZ, dn. 10.03.1960, Kl.III-Z-331/60 ŚWKZ, dn. 04.07.2025 K-RD.5130.168.2025.MB - pismo z nowym nr rejestru	budynek mieszkalny /dawny dom inspektorów dworskich/	Toszek	ul. Strzelecka 19

źródło: opracowanie własne

2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim elementy wyposażenia kościołów i kaplic, stanowiące cenny zasób sztuki sakralnej. Wśród nich znajdują się reprezentanci wszystkich głównych dziedzin sztuki: malarstwo, rzeźba oraz szeroko pojęte rzemiosło artystyczne – obejmujące m.in. złotnictwo, wyroby stolarskie, tkaniny, szkło, witraże czy dzieła ludwisarskie. Do tej kategorii zalicza się również elementy wystroju wnętrz budowli, które posiadają cechy unikatowych, indywidualnych prac artystycznych lub rzemieślniczych.

Przykładami takich zabytków są m.in. rzeźby, płaskorzeźby, polichromie ścienne i stropowe, mozaiki, sztukaterie, a także zróżnicowane detale architektoniczne. Zabytki ruchome to także obiekty małej architektury, które wyróżniają się wysokim poziomem wykonania i odzwierciedlają historyczne style oraz techniki. Do tej grupy należą m.in. rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, kolumny, krzyże i kapliczki przydrożne, a także zabytkowe nagrobki. Każdy z tych obiektów stanowi świadectwo minionych epok oraz lokalnej tradycji artystycznej i religijnej, przez co wymaga szczególnej ochrony i troski konserwatorskiej.

Na terenie Gminy Toszek znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa śląskiego. Znaczna większość tych przedmiotów to elementy wyposażenia kościołów i kaplic – przede wszystkim, szczególnie bogatego wyposażenia kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej (m.in. interesujące zabytki gotyckiego złotnictwa i snycerki). Znajdują się również wśród nich elementy detalu architektonicznego – zamki ślusarskie, stolarka i okucia, stanowiące wyposażenie lub wystrój zamku, czy budynków mieszkalnych. W grupie tej znalazło się także sześć macew z cmentarza żydowskiego w Toszku.

Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Katowicach.

3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania gminnych aktów planowania przestrzennego zgodnie z art. 3 .1. i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP).

Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określeniu ustaleń gminnych aktów planowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Toszek jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono szczególne zasady zagospodarowania terenu wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Obszar Gminy Toszek w około 99,98% pokryty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, które przyjęte uchwałami Rady Miejskiej w Toszku mają status aktów prawa miejscowego. Poniżej, w Tabeli nr 2, przedstawiono spis obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Gminy Toszek.

Tabela nr 2

**Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
na terenie Gminy Toszek**

LP.	NAZWA	POW. [HA]	DATA UCHWAŁY	UCHWAŁA
1	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych miasta Toszek	500.27	2003-01-28	IV/43/2003
2	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Boguszyce	76.67	2002-10-10	XLI/396/2002
3	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Ciochowice	152.36	2003-01-28	IV/42/2003
4	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Kotliszowice	71.24	2002-10-10	XLI/397/2002
5	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Kotulin	227.48	2002-10-10	XLI/398/2002
6	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Kotulin (Kotulin Mały)	47.91	2002-10-10	XLI/399/2002
7	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Ligota Toszecka	115.05	2003-01-28	IV/40/2003
8	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Paczyna	446.91	2002-10-10	XLI/400/2002
9	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Paczynka	35.41	2002-10-10	XLI/401/2002
10	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Pisarzowice	95.48	2002-10-10	XLI/402/2002
11	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Pawłowice	37.68	2002-10-10	XLI/403/2002
12	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Płużniczka	79.56	2002-10-10	XLI/404/2002
13	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Pniów	273.62	2002-10-10	XLI/405/2002

LP.	NAZWA	POW. [HA]	DATA UCHWAŁY	UCHWAŁA
14	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Proboszczowice	123.99	2002-10-10	XLI/406/2002
15	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Sarnów	96.15	2003-01-28	IV/41/2003
16	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Wilkowiczki	175.1	2002-10-10	XLI/407/2002
17	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Toszek	7324.35	2004-05-21	XVI/174/2004
18	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Paczyna	73.32	2006-04-18	XXXV/360/06
19	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Boguszyce	0.29	2010-10-19	XXXVII/457/2010
20	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Ciochowice	1.95	2010-10-19	XXXVII/458/2010
21	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Kotulin	0.61	2010-10-19	XXXVII/459/2010
22	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych wsi Kotulin Mały	0.19	2010-10-19	XXXVII/460/2010
23	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Ligota Toszecka	69.44	2010-10-19	XXXVII/461/2010
24	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Paczyna	0.47	2010-10-19	XXXVII/462/2010
25	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Pisarzowice	1.43	2010-10-19	XXXVII/463/2010
26	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Płużniczka	0.87	2010-10-19	XXXVII/464/2010
27	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Pniów	133.97	2010-10-19	XXXVII/465/2010
28	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Proboszczowice	3.81	2010-10-19	XXXVII/466/2010

LP.	NAZWA	POW. [HA]	DATA UCHWAŁY	UCHWAŁA
29	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Sarnów	10.53	2010-10-19	XXXVII/467/2010
30	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych sołectwa Wilkowiczki	4.68	2010-10-19	XXXVII/468/2010
31	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zainwestowanych i rozwojowych miasta Toszek	4.81	2010-10-19	XXXVII/469/2010
32	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Toszek	38.12	2010-10-19	XXXVII/470/2010
33	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenu położonego w sołectwie Ciochowice	1.99	2019-01-30	IV/37/2019
34	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenu położonego w sołectwie Boguszyce	1.76	2019-06-26	IX/103/2019
35	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenów położonych w sołectwach Kotulin oraz Płużniczka	33.46	2019-06-26	IX/104/2019
36	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenu położonego w sołectwie Pniów	3.64	2019-06-26	IX/105/2019
37	w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Toszek w rejonie Sroczej Góry	19.62	2019-06-26	IX/106/2019
38	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenów zainwestowanych i rozwojowych miasta Toszek	58.62	2019-06-26	IX/107/2019
39	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenów obwodnicy miasta Toszek	62.24	2019-07-04	X/111/2019
40	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Toszek dla terenów położonych w sołectwach Boguszyce, Ciochowice, Kotliszowice, Kotulin, Ligota Toszecka, Paczyna, Paczynka, Pisarzowice, Płużniczka, Pniów, Sarnów, Wilkowiczki oraz w mieście Toszek	138.31	2019-12-18	XV/242/2019
41	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów zainwestowanych i rozwojowych w Toszku i Boguszycach oraz Kotulinie	5.17	2025-04-24	XII/119/2025
42	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części gminy Toszek obejmującej obszar w sołectwie Paczyna w rejonie DK 94		2025-12-18	XIX/168/2025

Dodatkowo poza wyżej wymienionymi MPZP, trwają prace nad zmianą ich fragmentów zgodnie z uchwałami:

- XLII/454/2014 Rady Miejskiej w Toszku – teren powierzchni do zmiany wynosi około 70 ha,
- XXX/208/2017 Rady Miejskiej w Toszku – teren powierzchni do zmiany wynosi około 112 ha,
- XVII/270/2020 Rady Miejskiej w Toszku – teren powierzchni do zmiany wynosi około 14 ha,
- LXVI/757/2024 Rady Miejskiej w Toszku – teren powierzchni do zmiany wynosi około 25 ha,
- LXV/738/2024 Rady Miejskiej w Toszku – teren powierzchni do zmiany wynosi około 73 ha
- oraz planu ogólnego Gminy Toszek.

§ 6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (*utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. z 2023 r. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków.

Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Toszek (dalej: „GEZ”) została opracowana w 2018 r. Przyjęta Zarządzeniem nr 0050.32.2018 Burmistrza Toszka z dnia 12 lutego 2018 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Toszek zmienionego Zarządzeniami nr:

- 0050.109.2018 z dnia 9 maja 2018 r.,
- 0050.152.2019 z dnia 24 czerwca 2019 r.,
- 0050.169.2020 z dnia 4 sierpnia 2020 r.,
- 0050.227.2021 z dnia 27 września 2021 r.,
- 0050.69.2022 z dnia 21 marca 2022 r.,
- 0050.312.2022 z dnia 12 października 2022 r.,
- 0050.374.2022 z dnia 28 listopada 2022 r.,
- 0050.53.2023 z dnia 13 lutego 2023 r.,
- 0050.123.2023 z dnia 28 kwietnia 2023 r.,
- 0050.322.2023 z dnia 9 listopada 2023 r.,
- 0050.10.2024 z dnia 9 stycznia 2024 r.,
- 0050.182.2025 z dnia 5 lipca 2025 r.,
- 0050.278.2025 z dnia 15 października 2025 r.

Stan techniczny obiektów architektury ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany, choć ogólnie można go określić jako dobry, a nawet wyróżniający się na tle województwa śląskiego. Na kondycję niektórych budowli wpływa jednak nie tylko upływ czasu i działanie czynników atmosferycznych, ale także działalność człowieka – zarówno nieświadoma, jak i niestety celowo niszczyielska. W takich przypadkach konieczne jest podejmowanie podstawowych remontów, aby zapobiec dalszej degradacji.

Znaczne zużycie budynków, ich wiek oraz niewystarczające środki przeznaczone w przeszłości na konserwację skutkowały licznymi awariami i potrzebą doraźnych działań remontowych. Choć umożliwiały one utrzymanie obiektów we względnie dobrym stanie technicznym, nie zawsze sprzyjały zachowaniu ich wartości estetycznych i historycznych. Wieloletnie zaniedbania w zakresie opieki nad zabytkami oraz niska świadomość historyczna części mieszkańców doprowadziły do utraty części oryginalnej substancji, a niektóre budynki zostały przebudowane lub zmodernizowane w sposób odbiegający od ich pierwotnego charakteru.

Mimo tych trudności, Gmina Toszek systematycznie podejmuje działania zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów, ich modernizacji oraz dostosowania do współczesnych standardów użytkowych. Obejmuje to zarówno zabytki architektury, jak i drogi, tereny zielone czy przestrzeń publiczną objętą ochroną konserwatorską.

Największą grupę stanowią zabytki będące własnością prywatną – większość z nich utrzymana jest w stanie zadowalającym. W dobrej kondycji znajdują się także obiekty komunalne, natomiast najgorzej prezentują się nieliczne zabytki będące własnością państwową. Bardzo dobry stan zachowania cechuje natomiast obiekty wyznaniowe.

Na obszarze gminy tylko nieliczne obiekty znajdują się w stanie poważnej dewastacji. Większość wpisanych do rejestru zabytków można określić jako utrzymane w stanie dobrym lub zadowalającym. Najbardziej zagrożone pozostają budynki nieużytkowane i niezagospodarowane, co w głównej mierze wynika z braku wystarczających środków finansowych na ich remonty i zabezpieczenia, a nie wyłącznie z zaniedbań właścicieli.

Spis obiektów ujętych w GEZ zawiera Załącznik nr 1. Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany był program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Stanowiska na terenie Gminy Toszek zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski dla obszarów: 93-43, 94-42, 94-43, 95-42, 95-43. Efektem dotychczasowych badań było odkrycie 114 stanowisk archeologicznych o zróżnicowanym znaczeniu, w tym 4 stanowiska wpisane do rejestru zabytków (Załącznik nr 2).

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych. Obecnie program AZP się zakończył, planowany jest program AZP+ (prowadzony przez Narodowy Instytut Dziedzictwa), mający na celu dodatkową weryfikację stanowisk archeologicznych. Odkrycia nowych stanowisk może nastąpić przede wszystkim w wyniku prowadzenia wszelkich prac ziemnych podczas nowych inwestycji, przypadkowych odkryć.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa.

Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta lub wsi o metryce średniowiecznej/nowożytniej powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 31 ustawy).

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został MPZP dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku.

Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów, których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 ustawy „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

Rozrost systemu korzeniowego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozdział 4

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Toszek.

Tabela nr 3

Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY TOSZEK	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- zachowanie zabytkowego, unikatowego kompleksu zamkowego w Toszku; - obiekty sakralne i rezydencjonalne o wysokiej wartości; - opracowana gminna ewidencja zabytków; - MPZP obejmujące ochroną obiekty zabytkowe; - aktywnie działające organizacje pozarządowe, które zajmują się organizacją i szerzeniem kultury w gminie; - utworzona mapa z zabytkami z terenu miasta Toszek wraz z tablicami informacyjnymi o każdym wyróżnionym obiekcie; - obowiązująca uchwała dotycząca zasad udzielania dotacji z budżetu Gminy Toszek prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy Toszek; - systematyczna ochrona zabytków poprzez udzielanie co roku dotacji na prace konserwatorskie lub roboty budowlane; - szlaki turystyczne przebiegające przez teren gminy: Szlak Powstańców Śląskich, Szlak Okrężny Wokół Gliwic, Szlak Stulecia Turystyki, Via Regia Szlak Architektury Drewnianej, ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza Fazaniec; - szereg imprez cyklicznych (Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Bieg o Złotą Kaczkę, Dni Toszka, Browarie Toszeckie, Toszecki Jarmark Adwentowy, Oktoberfest); - wydawane „Roczniki Toszeckie”; - korzystne położenie gminy względem głównych szlaków komunikacyjnych: autostrada A4, autostrada A1, droga krajowa nr 94.	- niewystarczająca sieć szlaków pieszych, rowerowych; - słabo rozwinięta baza noclegowa do obsługi ruchu turystycznego; - stan zachowania obiektów na terenach wiejskich ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

**CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW
NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY TOSZEK**

SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalną; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa kulturowego; • partnerstwa międzysektorowe i międzynarodowe (przykładowo z Niemcami) – możliwość realizacji projektów transgranicznych, wymiany kulturowej, wspólnych festiwali, wystaw i programów edukacyjnych; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone w szczególności przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

źródło: opracowanie własne

Rozdział 5

Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Toszek. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono cztery priorytety, kierunki działań oraz zadania, które są kontynuacją działań określonych w Gminnych Programach Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017, 2018-2021 oraz na lata 2022-2025. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji działań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Konsekwentne i planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju Gminy Toszek.

Priorytet II. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego Gminy Toszek jako ważny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego.

Priorytet III. Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

Priorytet IV. Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Toszek

Priorytet I. Konsekwentne i planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju Gminy Toszek

LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
1	Zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie	Okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy wykonywano aktualizację
		Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
2	Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia zabytków	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy.	Ilość podjętych/ zaplanowanych prac, dla jakich obiektów, wysokość zaplanowanych/poniesionych środków na ten cel

Priorytet II. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego Gminy Toszek jako ważny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego

LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
3	Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Prace w Centrum Kultury „Zamek w Toszku”. Zaplanowanie działania, których realizacja związana jest z pozyskaniem środków: – wymiana drzwi wejściowych - 3 sztuki, – przebudowa i remont instalacji hydrantowej dla budynku bramnego i budynku stajni na zamku w Toszku, – remont budynku administracji wraz z fragmentem przyległego muru bramy wjazdowej – dokumentacja projektowa i kosztorys inwestorski – 1.509.661,58 zł brutto na dzień 28.12.2023 r., – malowanie i cyklinowanie parkietów na salach Possadowska i Petreswaldzka, – adaptacja części strychu w budynku bramnym na cele edukacyjne, – wymiana oświetlenia dekoracyjnego (podświetlenie murów zamku)	Jakie prace wykonano, zakres, czy pozyskano dofinansowanie, wartość poniesionych środków

		Systematyczne działania przy gminnej ewidencji zabytków	Jakich zmian dokonano, czy wykreślono jakieś obiekty
		Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/ poniesionych środków
4	Współpraca z użytkownikami i właścicielami budynków zabytkowych mająca na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania substancji mieszkaniowej	Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.	Ilość zainteresowanych dofinansowaniem, ilość spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych, ilość przekazanych informacji dotyczących dotacji
5	Współpraca z rządowymi służbami ochrony zabytków	Uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych, jak i uczestnictwo w dokonywanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wizjach i przeglądach obiektów zabytkowych	Jakie działania zaplanowano/podjęto, ilość wizji/przeglądów, dla jakich obiektów
Priorytet III. Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego			
LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
6	Wykorzystanie walorów kulturowych i przyrodniczych gminy w tworzeniu oferty turystycznej	Systematyczne rozpowszechnianie wiedzy o szlakach kulturowych promujących zabytki na terenie regionu	Forma rozpowszechniania wiedzy, o jakich obiektach, sprawozdania ze zorganizowanych rajdów, imprez itp., ilość osób biorących udział, jakich obiektów zabytkowych dotyczyły
7	Integracja środowiska przyrodniczego i kulturowego w zagospodarowaniu przestrzeni	Opieka nad miejscami pamięci narodowej: – współpraca z instytucjami sprawującymi opiekę nad miejscem upamiętnienia ofiar obozu NKWD w Toszku	Gdzie i jakie prace przeprowadzono, przy jakich obiektach, kto brał w nich udział

Priorytet IV. Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu

LP.	KIERUNEK DZIAŁANIA:	ZADANIE	SPOSÓB WERYFIKACJI
8	Kształcenie i edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych na rzecz ochrony zabytków	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych oraz innych wraz z kontynuowaniem dotychczas organizowanych: – kontynuacja organizacji imprez historyczno-edukacyjnych, – kontynuowanie obchodów EDD.	Jakie imprezy zaplanowano/ zorganizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, ilość uczestników, z kim organizowano
		Wydawanie i współfinansowanie materiałów promujących dziedzictwo kulturowe gminy – inicjowanie publikacji folderów, przewodników, map, broszur oraz treści multimedialnych (np. w formie aplikacji, podcastów, wystaw online), popularyzujących zabytki Toszka, jego wsie, historię oraz tradycje mieszkańców.	Jakie działania zaplanowano/ zrealizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, ilość osób, wysokość poniesionych środków, forma współpracy
		Wspieranie imprez kulturalnych, popularyzujących dziedzictwo kulturowe gminy: – systematyczne uzupełnianie ekspozycji historycznej dot. zamku w Toszku i okolicy w Centrum Ekspozycji Historycznych Zamek w Toszku, – organizowanie we współpracy z sołtysami corocznych festynów promujących dziedzictwo kulturowe oraz tradycje związane z dożynkami i kiermaszami bożonarodzeniowymi – organizowanie rajdów młodzieżowych, – organizowanie spotkań z ciekawymi ludźmi.	
		Prowadzenie działań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży poprzez organizowanie konkursów, gier terenowych, spacerów historycznych, warsztatów plastycznych, wystaw szkolnych oraz spotkań z lokalnymi pasjonatami historii – we współpracy z Centrum Kultury „Zamek w Toszku” oraz szkołami. Tematyka przykładowo: historia zamku, śladów II wojny światowej, zwyczajów wiejskich.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich zakres, gdzie się odbywały, czego dotyczyły, kto brał udział

9	Wykorzystanie mediów do popularyzacji zasobów kulturowych	Promocja w środkach masowego przekazu dziedzictwa kulturowego Gminy Toszek oraz tematyki związanej z ochroną zabytków: – stała promocja Zamku w Toszku i Centrum Ekspozycji Historycznych Zamek w Toszku; promocja wystaw w gazetach i czasopismach, radiostacjach, Internecie, na portalach społecznościowych, – promocja w prasie lokalnej, w gazecie samorządowej „Po troszku o Toszku”, „Roczniki Toszeckie”.	Jakie działania zaplanowano/zrealizowano, czego dotyczyły, kto brał w nich udział, wysokość poniesionych środków
---	---	---	--

Rozdział 6

Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. Instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 3) ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- 4) ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- 5) ustawa Prawo budowlane,
- 6) ustawa Prawo ochrony środowiska,
- 7) ustawa o ochronie przyrody,
- 8) ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- 9) ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- 10) ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;

2. Instrumenty finansowe:

- 1) dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- 2) korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- 3) współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP);

3. Instrumenty społeczne:

- 1) prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Toszek),
- 2) edukacja kulturowa,
- 3) pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- 4) współdziałanie z organizacjami społecznymi;

4. Instrumenty koordynacji:

- 1) realizacja projektów i programów Gminy Toszek dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- 2) współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- 3) współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;

5. Instrumenty kontrolne:

- 1) aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- 2) oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Toszek,
- 3) sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- 4) monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- 5) prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

Rozdział 7

Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega w szczególności na:

- 1) zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianiu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1) źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

2) źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

§ 1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 78 ustawy:

- dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.
- jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
- w przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.
- łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w tiretach 1-3,
- dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2 ustawy, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

1. Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków są przyznawane zgodnie z Zarządzeniem wewnętrznym nr 2/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: „ŚWKZ”) z dnia 4 lutego 2021 r. w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania oraz rozliczania dotacji celowej Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze środków finansowych budżetu państwa, w części której dysponentem jest Wojewoda Śląski na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji, zmienionego zarządzeniami wewnętrznymi nr: 2/2020 z dnia 28 lutego 2020 r., 4/2020 z dnia 4 maja 2020 r., 1/2021 z dnia 3 lutego 2021 r. oraz 3/2021 z dnia 12 maja 2021 r.

Dodatkowo od dnia 22 kwietnia 2021 r. ŚWKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku.

2. Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Rady Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Śląskiego – określa Uchwała Nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Dotacje z budżetu Powiatu Gliwickiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr XI/92/2025 Rady Powiatu Gliwickiego z dnia 27 marca 2025 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Gliwickiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

3. Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy oraz ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Toszek – przyznawane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą Nr II/18/2024 Rady Miejskiej w Toszku z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie Gminy Toszek.

Standardowo dotacja wynosi do 50% kosztów, jednak nie więcej niż 25.000,00 zł. W wyjątkowych przypadkach możliwe jest dofinansowanie do 100% kosztów, maksymalnie 50.000,00. zł.

Wnioski należy składać do Burmistrza Toszka w terminie do 15 września roku poprzedzającego rok budżetowy. Przewidziano jednak tryb szybszy w sytuacjach nagłych (zagrożenia katastrofą budowlaną).

§ 2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od dnia 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościołne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Program „Ochrona Zabytków”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Groby i cmentarze wojenne w kraju”

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

• Program „Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju”

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program „Kultura ludowa i tradycyjna”**

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

- **Program „Wspieranie działań muzealnych”**

Celem programu jest wspieranie działalności muzealnej z zakresu prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych oraz opieki konserwatorskiej nad zbiorami.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

§ 3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

- **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ).

Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym w szczególności poprzez wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.

Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych.

Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii COVID-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii. Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700.000.000,00 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

Podsumowanie

Gmina Toszek sprawnie zarządza i sprawuje opiekę nad obiektami zabytkowymi na terenie gminy. Zadanie to realizowane są między innymi poprzez sporządzanie dokumentu, który wytacza kierunki działania w tym obszarze, tj. Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek.

Ważnym elementem GPOnZ jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji. Dokument akcentuje rolę miasta w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Ponadto wysoka aktywność instytucji kultury jest niezwykle istotnym elementem realizacji zadań edukacyjnych w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Oferta tych placówek jest bardzo atrakcyjna, systematycznie zmieniana i uzupełniana, dzięki czemu licznie przyciągają odbiorców, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

GPOnZ podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych gminy, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Bibliografia

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków
10. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
12. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”
13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
14. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
15. Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę
16. Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych

Pozostałe publikacje

17. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Toszku
18. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach
19. Gminny program opieki nad zabytkami gminy miejsko-wiejskiej Toszek na lata 2014-2017, Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA
20. F. TRIEST, Topographischen Handbuch von Oberschlesien., 1865, s. 805
21. E. KLOS, M. RODE, W. STEPF, Die Bau u. Kunstlenkmale des kreises Tost - Gleiwitz, Breslau 1943.
22. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce., T. VI, z. 5: Powiat Gliwicki., Warszawa 1966
23. E. WIECZOREK, K. SOIDA, Koleją wąskotorową do Rud., Katowice 2002
24. Sztuka Górnego Śląska od średniowiecza do końca XX w., p. red. E. Chojeckiej, Katowice 2004
25. Zabytki Sztuki w Polsce. Śląsk., Warszawa 2006

strony internetowe

26. www.slaskie.pl
27. <https://toszek.pl/>
28. <https://toszek.e-mapa.net/>
29. www.zabytek.pl
30. www.stat.gov.pl/gus
31. www.isap.sejm.gov.pl

Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1 - *Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Toszek*
2. Tabela nr 2 - *Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie Gminy Toszek*
3. Tabela nr 3 - *Analiza SWOT*
4. Tabela nr 4 - *Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Toszek*

5. Rysunek 1. Rynek w Toszku
6. Rysunek 2. Pomnik św. Jana Nepomucena na zabytkowym rynku w Toszku
7. Rysunek 3. Ratusz w Toszku
8. Rysunek 4. Widok z lotu ptaka – Toszek
9. Rysunek 5. Widok z lotu ptaka – wieś Sarnów
10. Rysunek 6. Widok z lotu ptaka – wieś Boguszyce
11. Rysunek 7. Widok z lotu ptaka – wieś Ciochowice
12. Rysunek 8. Zamek w Toszku – budynek bramny
13. Rysunek 9. Zamek w Toszku – baszta
14. Rysunek 10. Zamek w Toszku – przejście na dziedziniec
15. Rysunek 11. Zamek w Toszku – baszta
16. Rysunek 12. Tablica informacyjna przy zamku w Toszku
17. Rysunek 13. Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku
18. Rysunek 14. Ambona i ołtarz główny w kościele pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku
19. Rysunek 15. Ołtarze boczne w kościele parafialnym pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku
20. Rysunek 16. Kościół pw. świętej Barbary w Toszku
21. Rysunek 17. Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej
22. Rysunek 18. Kaplica pw. św. Anny w Ligocie Toszeckiej
23. Rysunek 19. Kościół pw. św. Marcina w Paczynie
24. Rysunek 20. Dzwonnica przy kościele pw. św. Marcina w Paczynie
25. Rysunek 21. Kapliczki w Ciochowicach, Pisarzowicach i w Wilkowiczkach
26. Rysunek 22. Cmentarz parafialny w Toszku
27. Rysunek 23. Cmentarz rzymsko-katolicki w Pniowie
28. Rysunek 24. Cmentarz rzymsko-katolicki w Paczynie
29. Rysunek 25. Cmentarz przykościelny w Kotulinie
30. Rysunek 26. Cmentarz żydowski w Toszku
31. Rysunek 27. Dwór w Paczynie
32. Rysunek 28. Ruiny pałacu w Pniowie
33. Rysunek 29. Pałac w Kotliszowicach
34. Rysunek 30. Pałac w Kotulinie – obecnie siedziba Szkoły Podstawowej w Kotulinie
35. Rysunek 31. Dom Bractwa Strzeleckiego w Toszku
36. Rysunek 32. Zabudowa Rynku w Toszku
37. Rysunek 33. Park pod zamkiem
38. Rysunek 34. Las Fazeniec
39. Rysunek 34. Muzeum w starej szkole – Szkoła Podstawowa nr 1 im. I. Sendler w Toszku

Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Toszek

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
1	śląskie	gliwicki	Boguszyce	44-180	ul. Wiejska/ul. Leśna	kapliczka domkowa	66	murowana cegła	1932 r.		
2	śląskie	gliwicki	Ciochowice	44-180	ul. Wiejska 1/ul. Toszecka	krzyż przydrożny	3	murowany otynkowany	1901 r.		
3	śląskie	gliwicki	Ciochowice	44-180	ul. Wiejska 8	kapliczka pw. św. Marii Magdaleny	63	murowana otynkowana	1809 r.		
4	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Szkolna 5	krzyż przydrożny	102	murowany otynkowany	1905 r.		
5	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	na zach. od ul. Szkolnej	krzyż przydrożny z postacią Jezusa i niszą w cokole	447/32	murowany otynkowany	1905 r.		
6	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wielowiejska 3G	czworak	14/2	murowany otynkowany	1827 r.	A/305/60	10.03.1960
7	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wielowiejska	aleja	6/5, 5/56, 26		poł. XIX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/1380/88	
8	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wielowiejska	dwór	5/51	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/1380/88	09.11.1988
9	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wiejska/Wielowiejska	park	5/40, 5/46, 5/51, 5/54, 5/55, 6/5 26		poł. XIX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/1380/88	
10	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wiejska 3M	budynek mieszkalny	5/45	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/1380/88	

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
11	śląskie	gliwicki	Kotliszowice	44-180	ul. Wiejska (obok nr 13)	kapliczka św. Jana Nepomucena z wieżyczką na sygnaturkę	274/86	murowana otynkowana	kon. XIX w.		
12	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 10 i 10A	zajazd	793/218	murowany otynkowany	2 poł. XIX w.		
13	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 11	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	744/221	murowany otynkowany	1909-1911 r.		
14	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 11 (przy cmentarzu)	krzyż - Boża Męka	744/221	murowany otynkowany	1888 r.		
15	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 11 (przy kościele)	krzyż misyjny	744/221	murowany otynkowany	1904 r.		
16	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 11	cmentarz przykościelny	744/221		XVI w.		
17	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 13	dwór (obecnie szkoła)	824	murowany otynkowany	1873 r.		
18	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 13	park dworski	38/21		1873 r.		
19	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka 20B, 20D	czworak	38/13	murowany otynkowany	XIX w.		
20	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka	gorzelnia	38/10	murowana otynkowana	3 ćw. XIX w.		
21	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka	obora	38/20	murowany otynkowany	XIX w.		
22	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Gliwicka	spichlerz	38/20	murowana otynkowana	XIX w.		
23	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Kolejowa/ul. Świbska	kapliczka słupowa	430/198	murowana otynkowana	XVIII/XIX w.		
24	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Kotulińska	transformator słupowy	24	murowany cegła otynkowany	pocz. XX w.		
25	śląskie	gliwicki	Kotulin	44-180	ul. Kotulińska/ul. Wiejska	kapliczka słupowa	32	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
26	śląskie	gliwicki	Kotulin Mały	44-180	ul. Nowogoczycka/ul. Skalna	kapliczka	26, 29, 35	murowana otynkowana	kon. XIX w./1979 r.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
27	śląskie	gliwicki	Kotulin Mały	44-180	ul. Nowogoczyska/ul. Skalna	krzyż przydrożny	26	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
28	śląskie	gliwicki	Ligota Toszecka	44-180	ul. Kotulińska/ul. Laura	kapliczka słupowa	75/23	murowana otynkowana	XVIII w.		
29	śląskie	gliwicki	Ligota Toszecka	44-180	ul. Toszecka/ul. Szkolna	kapliczka przydrożna	503/45	murowana otynkowana	1935 r. (figura XVIII w.)		
30	śląskie	gliwicki	Ligota Toszecka	44-180	ul. Wiejska (za nr 17)	kaplica pw. św. Anny	687/131	murowana otynkowana	1720 r.	A/1119/23	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 30 stycznia 2023 r.)
31	śląskie	gliwicki	Ligota Toszecka	44-180	ul. Wiejska (przed kaplicą)	krzyż przydrożny	687/131	murowany otynkowany	1911 r.		
32	śląskie	gliwicki	Ligota Toszecka	44-180	na północ od wsi, przy drodze do Płużnicy	krzyż przydrożny	659/70	murowany otynkowany	1910 r.		
33	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Leśniczówka	cmentarz rzymsko-katolicki	1314/159, 1316/159		2 poł. XIX w.		
34	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska 6	dwór	31/19	murowany	1820 r.	A/1319/23	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 5 grudnia 2023 r.)
35	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska	obora	32	murowana	1820 r.	A/1317/23	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 5 grudnia 2023 r.)

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
36	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska	oficyna dworska (zachodnia)	31/19	murowana	1820 r.	A/1318/23	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 5 grudnia 2023 r.)
37	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska 67	kościół parafialny pw. św. Marcina Biskupa	525/147	murowany otynkowany	1931 r.		
38	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska 67	dzwonnica przy kościele parafialnym pw. św. Marcina	525/147	drewniana	1679 r.	A/1079/22	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 10 listopada 2022 r.)
39	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska/ul. Klasztorna	kapliczka domkowa	43	murowana otynkowana	1 ćw. XIX w.		
40	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska/ul. Leśna	krzyż przydrożny	309/54	murowany otynkowany	przełom XIX i XX w.		
41	śląskie	gliwicki	Paczyna	44-120	ul. Wiejska/ ul. Leśniczówka	krzyż przydrożny	1197/150	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
42	śląskie	gliwicki	Paczynka	44-120	ul. Wiejska 11	krzyż przydrożny	548/79	murowany otynkowany	1901 r.		
43	śląskie	gliwicki	Paczynka	44-120	ul. Wiejska (naprzeciwko numeru 2)	kapliczka domkowa	359/45	murowana otynkowana	XVIII w.		
44	śląskie	gliwicki	Paczynka	44-120	ul. Wiejska (naprzeciwko numeru 6)	kapliczka domkowa	540/78	murowana cegła	XIX w.		
45	śląskie	gliwicki	Paczynka	44-120	ul. Wiejska (przy granicy gminy z Pyskowicami)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa i figurą Matki Boskiej w niszy	713/44	kamienny, wtrónie polichromowany	1896 r.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
46	śląskie	gliwicki	Pawłowice	44-180	ul. Wiejska (przed nr 4)	krzyż przydrożny	221/108	murowany otynkowany	1909 r.		
47	śląskie	gliwicki	Pawłowice	44-180	ul. Wiejska/ul. Leśna	krzyż przydrożny	193/6	murowany otynkowany	1909 r.		
48	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	budynek mieszkalny	1/19	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
49	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	kuźnia	1/20	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
50	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	obora	1/20	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
51	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	spichlerz	1/20	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
52	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	stajnie	1/20	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
53	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Gliwicka 2	stodoła	1/20	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
54	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Wiejska/ul. Leśna	kaplica	418/163	murowana otynkowana	1930 r.		
55	śląskie	gliwicki	Pisarzowice	44-180	ul. Wiejska (obok kaplicy)	krzyż przydrożny	418/163	murowana otynkowana	1906 r.		
56	śląskie	gliwicki	Plużniczka	44-180	ul. Strzelecka/ul. Wiejska	krzyż przydrożny	117/130	murowany otynkowany	1893 r.		
57	śląskie	gliwicki	Plużniczka	44-180	ul. Wiejska (przed nr 18)	kapliczka domkowa św. Jana Nepomucena	183/51	murowana otynkowana	XVIII/XIX w.		
58	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Górna 2	pałac	1059/8	murowany otynkowany	1770/1840 r.	A/291/60	07.03.1960
59	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Górna, ul. Wiejska	park	272, 1059/8, 1060/8, 1061/8		XVIII/XIX w.	na terenie obszaru wpisanego do rejestru zabytków pod nr A/291/60	
60	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Paczyńska 2	krzyż przydrożny	950/42	kamienny	1905 r.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
61	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska	cmentarz rzymsko-katolicki	52		XVI-XX w.		
62	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (na terenie cmentarza)	kaplica grobowa	52	murowana	2 poł. XVIII w.		
63	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (na terenie cmentarza)	krzyż z postacią Jezusa	52	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
64	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (obok cmentarza)	kapliczka św. Jana Nepomucena	52	murowana otynkowana	XIX w.		
65	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (obok cmentarza)	obelisk	845/312	murowany	lata 20. XX w.		
66	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (droga do folwarku)	krzyż przydrożny	28	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
67	śląskie	gliwicki	Pniów	44-120	ul. Wiejska (droga do folwarku)	krzyż pamięci	950/42	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
68	śląskie	gliwicki	Proboszczowice	44-180	ul. Nogowczycka (obok nr 17)	krzyż przydrożny	176	murowany otynkowany	1921 r.		
69	śląskie	gliwicki	Proboszczowice	44-180	ul. Wiejska (naprzeciwko nr 19)	kapliczka	60	murowana otynkowana	1908 r.		
70	śląskie	gliwicki	Sarnów	44-180	ul. Wiejska (obok nr 19)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa	362/149	murowany otynkowany	1886 r.		
71	śląskie	gliwicki	Sarnów	44-180	ul. Wiejska (obok nr 25)	kapliczka z wieżą na sygnaturkę	369/175	murowany otynkowany	1871 r.		
72	śląskie	gliwicki	Sarnów	44-180	ul. Wiejska (obok nr 56)	krzyż przydrożny z postacią Jezusa	378/169	murowany	1881 r.		
73	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 2	ratusz ob. UM	1103/97	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/682/2020	10.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomości województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 23 lipca 2020 r.)

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
74	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 3	budynek mieszkalny	629/80	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
75	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 4	budynek mieszkalny	1100/97	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
76	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 5	restauracja	630/80, 631/80	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
77	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 6	budynek mieszkalny	1101/97	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
78	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 8	budynek mieszkalny	1102/97	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
79	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 9	budynek mieszkalny	1315/68	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
80	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 11	budynek mieszkalny	1314/68	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
81	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 13	budynek mieszkalny	1314/68	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
82	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 15	budynek mieszkalny	822/68	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
83	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 17	budynek mieszkalny	1313/68	murowany otynkowany	kon. XIX w.		
84	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 19	budynek mieszkalny	1312/68	murowany cegła	kon. XIX/pocz. XX w.		
85	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Bolesława Chrobrego 21	budynek mieszkalny	1177/68	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
86	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 5	budynek mieszkalny	650/11, 198/25	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
87	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 9	budynek mieszkalny	201/25, 414/105	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
88	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 17	prewentorium	356/5	murowane otynkowane	kon. XIX w.		
89	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 21	przedszkole	244/5	murowane otynkowane	lata 20. XX w.		
90	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 23	budynek mieszkalny	245/5	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
91	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 27	szkoła	223/5, 260/5	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
92	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 29	budynek mieszkalny	227/5	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
93	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa 30	poczta	387/134	murowana otynkowana	1910 r.		
94	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Dworcowa/ul. Pólna	kapliczka wnękowa	132/6, 424/25	murowana otynkowana	przełom XVIII i XIX w.		
95	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 1 i 1A	budynek mieszkalny	1597/232	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
96	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 3B	budynek mieszkalny	1596/232	murowany otynkowany	1911 r.		
97	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5C	budynek mieszkalny	1595/232	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
98	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5D	budynek szpitalny	1599/232	murowany cegła	kon. XIX w.		
99	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5E	budynek administracji	1599/232	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
100	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5M	budynek mieszkalno- administracyjny	1599/232	murowany cegła	kon. XIX w.		
101	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5O	budynek szpitalny	1599/232	murowany cegła	kon. XIX w.		
102	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 5S	budynek szpitalny	1599/232	murowany cegła	kon. XIX/pocz. XX w.		
103	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka (obok 5Ł)	budynek mieszkalny	1599/232	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
104	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 8	budynek mieszkalno- usługowy	475/218	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
105	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 12	budynek mieszkalny	1328/212	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
106	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 13	budynek mieszkalno- usługowy	1672/107	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
107	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 15	budynek mieszkalny	1648/106	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
108	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 20	budynek mieszkalny	1470/112	murowany otynkowany	XX w.		
109	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 24	budynek mieszkalny	1710/203, 1711/203	murowany otynkowany	pocz. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
110	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka 34	budynek mieszkalno- usługowy	1288/66	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
111	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka (narzeciw nr 6)	wieża ciśnień	310/93	murowana cegła	1927 r.		
112	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka/ul. Wąska (naprzeciw szpitala)	kapliczka wnękowa	1311/112	murowana cegła	XVIII/XIX w.		
113	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Gliwicka/ul. Wielowiejska	kapliczka domkowa pw. Matki Boskiej Piekarskiej	196	murowana otynkowana	XIX w.		
114	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Głowackiego 2	budynek mieszkalny	1253/181	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
115	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Górnośląska 1	budynek przychodni	346/105	murowany cegła	pocz. XX w.		
116	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Górnośląska 4	budynek mieszkalny	1277/140	murowany cegła	kon. XIX/pocz. XX w.		
117	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Górnośląska (obok numeru 21)	krzyż - Boża Męka	317/69	murowany	3 ćw. XIX- pocz. XX w.		
118	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Harcerska 1	budynek mieszkalny	317/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
119	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Harcerska 3	budynek mieszkalny	318/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
120	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kilińskiego 1	budynek mieszkalny	1371/95	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
121	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kilińskiego 2	budynek mieszkalny	1091/98	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
122	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kilińskiego 4	budynek mieszkalny	1529/98	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
123	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej 1	budynek mieszkalny	556/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
124	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej 3	budynek mieszkalny	525/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
125	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej 7	budynek mieszkalny	311/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
126	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej 8	budynek mieszkalny	484/4	murowany otynkowany	XX w.		
127	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej 9	budynek mieszkalny	558/240	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
128	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Konopnickiej (koło nr 29)	kapliczka	436/38	murowana otynkowana	XIX/XX w.		
129	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kościelna 3	kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	90	murowany	XV w.	A/341/60	07.03.1960
130	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kościelna 3	kaplica przy kościółce pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej	84	murowany	XVI-XX w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/341/60	
131	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kościelna 3 (teren kościółka)	kapliczka wnękowa Madonny z Dzieciątkiem	90	murowana	?	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/341/60	
132	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kościelna 3 (teren kościółka)	krzyż-Boża Męka	487/89	murowany	1871 r.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/341/60	
133	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Kościelna 3 (teren kościółka)	krzyż-Boża Męka z figurą Matki Bożej we wnęce	487/89	murowany	1871 r.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/341/60	
134	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Krótka 1	budynek mieszkalny	1227/73	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
135	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Krótka 3	budynek mieszkalny	1486/73	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
136	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ludowa (za numerem 15)	budynek gospodarczy	620/96	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
137	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 1	budynek mieszkalny	1520/212	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
138	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 2	budynek mieszkalny	450/214	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		
139	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 3	budynek mieszkalny	452/212	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		
140	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 4 i 6	budynek mieszkalny	464/214, 463/214	murowany otynkowany	lata 20. XX w.		
141	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 5	budynek mieszkalny	472/212	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		
142	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 8	budynek mieszkalny	476/214	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		
143	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Miarki 10	budynek mieszkalny	470/214	murowany otynkowany	1 poł. XX w.		
144	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Młyńska 2	budynek mieszkalny	1288/66	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
145	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Młyńska 4	budynek mieszkalny	1393/60	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
146	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Młyńska 6	budynek mieszkalny	1193/54, 1593/54	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
147	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Młyńska/ul. Podwale	stodoła	1690/22	murowana otynkowana	kon. XIX/pocz. XX w.		
148	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ogrodowa 1	budynek mieszkalny	367/42	murowany cegłany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
149	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ogrodowa 3	budynek mieszkalny	47	murowany otynkowany	XX w.		
150	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Parkowa	kaplica cmentarna pw. św. Barbary	253/16	murowana	1730 r.	A/892/2021	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 29 października 2021 r.)
151	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 1	budynek mieszkalny	272/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
152	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 3	budynek mieszkalny	273/70	murowany	XIX w.	A/1053/22	07.06.1969 r. (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 7 października 2022 r.)
153	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 5	budynek mieszkalny	274/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
154	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 7	budynek mieszkalny	276/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
155	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 9	budynek mieszkalny	277/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
156	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 11	budynek mieszkalny	268/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
157	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 15	budynek mieszkalny	270/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
158	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 17=Limanowskiego 1	budynek mieszkalny	271/70	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
159	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 19	budynek mieszkalny	1170/68	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
160	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Piastowska 21	budynek mieszkalny	1170/68	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
161	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Powstańców 1	budynek mieszkalny	1076/93	murowany cegła otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
162	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Powstańców 2	budynek mieszkalny	1278/91	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
163	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Powstańców 4	budynek mieszkalny	1278/91	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
164	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 2	budynek mieszkalny	625/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
165	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 4	budynek mieszkalny	627/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
166	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 6	budynek mieszkalny	641/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
167	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 8	budynek mieszkalny	643/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
168	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 10	budynek mieszkalny	645/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
169	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 12	budynek mieszkalny	332/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
170	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 14	budynek mieszkalny	1370/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
171	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Ratuszowa 15	budynek mieszkalny	1101/97	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
172	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 2	budynek mieszkalny narożny	1122/93	murowany otynkowany	XIX w.	A/433/2021	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 9 września 2021 r.)
173	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 3	budynek mieszkalny	1135/93	murowany otynkowany	XIX w.	A/1183/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 8 maja 2023 r.)
174	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 4	budynek mieszkalny	1393/93	murowany otynkowany	XIX w.	A/335/60	10.03.1960
175	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 5	dom	1319/93	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/1189/23	10.03.1960(przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
176	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 6	budynek mieszkalny	1318/93	murowany otynkowany	XIX w.	A/1185/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)
177	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 7	budynek mieszkalny	362/93	murowany otynkowany	XIX w.	A/1191/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 10 maja 2023 r.)
178	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 8	dom	1229/93	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/1078/22	10.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 10 listopada 2022 r.)
179	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 10	budynek mieszkalny	1279/91	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
180	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 11	budynek mieszkalny	1280/91	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
181	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 12	budynek mieszkalny	1387/87	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
182	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 13	budynek mieszkalny	1264/87	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
183	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 15	budynek mieszkalny	1334/75	murowany otynkowany	XIX w.	A/1193/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestr zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 18 maja 2023 r.)
184	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 16	budynek mieszkalny	1335/75	murowany otynkowany	XIX w.	A/1190/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestr zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)
185	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 17	budynek mieszkalny	1244/75	murowany otynkowany	XIX w.	A/1187/23	07.06.1969 (przeniesiony do księgi rejestr zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)
186	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 18	dom	1090/75	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/1186/23	10.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestr zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
187	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 19	dom	1310/75	murowany otynkowany	kon. XVIII w.	A/1188/23	10.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 11 maja 2023 r.)
188	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 20	budynek mieszkalny	1160/75	murowany otynkowany	XIX w.	A/1180/23	15.07.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 24 kwietnia 2023 r.)
189	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 21	budynek mieszkalny	1150/75	murowany otynkowany	XIX w.	A/1182/23	15.07.1969 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 26 kwietnia 2023 r.)
190	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek 22	dom	351/80	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/330/60	10.03.1960
191	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	Rynek	kolumna św. Jana Nepomucena	82	murowana otynkowana	1725 r.	B/612/91	31.10.1991
192	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Stary Młyn 2	budynek mieszkalny	535/12	murowany otynkowany	XX w.		
193	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 14/ul. Powstańców	budynek mieszkalny	647/101	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
194	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 17	Dom Sierot	1509/131	murowany otynkowany	pocz. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
195	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 19	dom	12	murowany otynkowany	1820 r.	A/1579/25	10.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 4 lipca 2025 r.)
196	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 21	Dom Bractwa Strzeleckiego	192/11	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/336/60	10.03.1960
197	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 23	Dom Dolny	207/11	murowany otynkowany	1 poł. XIX w.	A/337/60	10.03.1960
198	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 45	gorzelnia	185/16	murowany cegła	1896 r.		
199	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 45	magazyn	142/16	murowany otynowany	1896 r.		
200	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 45	spichrz zbożowy	179/16	murowany otynkowany	1896 r.		
201	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 45	warzywnia	142/16	murowany otynkowany	1896 r.		
202	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka 47	budynek mieszkalny	142/16	murowany otynkowany	1896 r.		
203	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Strzelecka/ ul. Boguszycka	kapliczka domkowa św. Jana Nepomucena	142/16	murowana otynkowana	1932 r.		
204	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 3	budynek mieszkalny	633/78	murowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
205	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 5	budynek mieszkalny	1104/78	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
206	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 7	budynek mieszkalny	1082/78	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
207	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 11	budynek mieszkalny	1094/78	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
208	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 13	budynek mieszkalny	1159/78	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
209	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szewska 15	budynek mieszkalny	1141/78	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
210	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Szpitalna 2	budynek mieszkalny	1086/73	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
211	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Tarnogórska 2	budynek mieszkalny	1739/193	murowany cegła otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
212	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wiejska/ul. Młyńska	krzyż przydrożny	1406/28	kamienny	1875 r.		
213	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska 1	budynek mieszkalny	1396/64	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
214	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska 5	budynek mieszkalny	799/62, 800/62	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
215	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska 7	budynek mieszkalny	1478/62	murowany otynkowany	pocz. XX w.		
216	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska 9	budynek mieszkalny	801/62, 802/62	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
217	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska 11	budynek mieszkalny	803/62, 804/62	murowany otynkowany	kon. XIX/pocz. XX w.		
218	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska	cmentarz ewangelicki, ob. komunalny	308/33, 343/32, 1399/31		XVIII/XIX-XX w.		
219	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska (dawny cm. ewang.)	kapliczka	308/33	murowana otynkowana	pocz. XX w.		
220	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wielowiejska	dawny cmentarz żydowski	61, 207/73, 208/73		1 poł. XIX w.		
221	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 3	budynek mieszkalny	264/103	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
222	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 5	budynek mieszkalny	262/103	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
223	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 6	budynek mieszkalny	642/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
224	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 7	budynek mieszkalny	364/103	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
225	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 8	budynek mieszkalny	626/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
226	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 9	budynek mieszkalny	258/103	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
227	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 10	budynek mieszkalny	624/95	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
228	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 11	budynek mieszkalny	257/103	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
229	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 12	budynek mieszkalny	1392/93	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
230	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 13	budynek mieszkalny	1138/101	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
231	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 14	budynek mieszkalny	362/93	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
232	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 16	budynek mieszkalny	1229/93	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
233	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 17	budynek mieszkalny	1137/101	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
234	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Wolności 19	budynek mieszkalny	1124/101	murowany otynkowany	2 ćw. XIX w.		
235	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 1	plebania kościoła parafialnego	85	murowana	1747-1750	A/1291/23	07.03.1960 (przeniesiony do księgi rejestru zabytków nieruchomości województwa śląskiego ("A") zawiadomieniem z dnia 30 października 2023 r.)
236	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 2	budynek mieszkalny	814/73	murowany otynkowany	XIX/XX w.		
237	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 4	budynek mieszkalny	1114/73	murowany otynkowany	XIX/XX w.		
238	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 6	budynek mieszkalny	1078/78	murowany otynkowany	XIX/XX w.		
239	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 10	fosa	26, 29/27, 140/25		nieokreślone	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/338/60	

ID	WOJ.	POWIAT	MIEJSCOWOŚĆ	KOD	ADRES	OBIEKT	NR EWID. DZIAŁKI	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	NR REJESTRU	DATA WPISU DO REJESTRU
240	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 10	ogród	26,28/27, 29/27, 140/25, 280/33, 287/11, 292/215, 574/226, 573/226		2 poł. XVII w.	obiekt na terenie wpisanym do rejestru A/338/60	
241	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Zamkowa 10	zamek obronny	26	murowany	XV w.	A/338/60	07.03.1960
242	śląskie	gliwicki	Wilkowiczki	44-180	ul. Kotliszowicka (w pobliżu folwarku)	kapliczka słupowa	351/84, 16	murowana otynkowana	ok. 1910 r.		
243	śląskie	gliwicki	Wilkowiczki	44-180	ul. Toszecka/ul. Leśna	kapliczka neogotycka	68	murowana otynkowana	1907 r.		
244	śląskie	gliwicki	Wilkowiczki	44-180	ul. Toszecka/ul. Leśna	krzyż przydrożny z postacią Ukrzyżowanego	67	murowany otynkowany	1910 r.		
245	śląskie	gliwicki	Toszek	44-180	ul. Krasieńskiego 1-17 i ul. Poprzeczna 1,3,5,7,9	zespół zabudowy mieszkaniowej		dostateczny	lata 30. XX w.		28.03.2018

Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Toszek

Lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
1	95-42	1	1	Proboszczowice	śląd osadniczy śląd osadniczy	OR późne średniowiecze
2	95-43	1	6	Ciochowice	nieokreśl.	średniowiecze
3	95-43	2	1	Pniów	grodzisko	XIII - XIV w.
4	95-43	3	5	Pniów	śląd osadniczy	epoka kamienia
5	95-43	4	1	Paczyna	osada osada osada	okr. wpl. rzymskich wczesne średniowiecze średniowiecze
6	95-43	5	2	Paczyna	osada śląd osadniczy śląd osadniczy osada	epoka kamienia okr. wpl. rzymskich, kult. preworska pradzieje średniowiecze
7	95-43	6	3	Paczyna	osada nieokreśl. nieokreśl.	okr. wpl. rzymskich lub wczesne średniowiecze pradzieje średniowiecze
8	95-43	7	4	Paczyna	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit pradzieje
9	95-43	8	5	Paczyna	śląd osadniczy śląd osadniczy	epoka kamienia X - XIII w.
10	95-43	9	6	Paczyna	nieokreśl. nieokreśl.	okr. wpl. rzymskich, kult. preworska pradzieje
11	95-43	10	7	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
12	95-43	11	8	Paczyna	śląd osadniczy	epoka kamienia
13	95-43	12	9	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
14	95-43	13	10	Paczyna	śląd osadniczy	epoka kamienia
15	95-43	14	11	Paczyna	śląd osadniczy	pradzieje
16	94-42	1	1	Kotulin	śląd osadniczy	E. K.
17	94-42	2	2	Kotulin	osada	pradzieje
18	94-42	3	4	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje XIII - XIV w.

Lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
19	94-42	4	5	Kotulin	śląd osadniczy	paleolit schyłkowy
20	94-42	5	6	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	kult. łużycka X – XIII w. średniowiecze
21	94-42	6	7	Kotulin	osada (?) osada (?) osada (?)	OWR, kult. przeworska X – XIII w. średniowiecze
22	94-42	7	8	Kotulin	punkt osadniczy	pradzieje
23	94-42	8	9	Kotulin	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
24	94-42	9	10	Kotulin	śląd osadniczy	neolit, KPL
25	94-42	10	1	Pawłowice	śląd osadniczy osada	OWR średniowiecze
26	94-42	11	2	Pawłowice	osada	E. K.
27	94-42	12	3	Pawłowice	śląd osadniczy	E. K.
28	94-42	13	4	Pawłowice	śląd osadniczy	pradzieje
29	94-42	14	5	Pawłowice	osada	X – XIII w.
30	94-42	15	4	Toszek	osada osada	E. K. wcz. średniowiecze
31	94-42	16	25	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
32	94-42	17	26	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
33	94-42	18	27	Toszek	śląd osadniczy śląd osadniczy	E. K. pradzieje
34	94-42	19	28	Toszek	śląd osadniczy	E. K.
35	94-42	20	29	Toszek	punkt osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
36	94-42	21	1	Ligota Toszecka	śląd osadniczy osada osada	neolit pradzieje nowożytność
37	94-42	22	2	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	E. K.
38	94-42	23	3	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	pradzieje
39	94-42	24	4	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	E. K.

Lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
40	94-42	25	5	Ligota Toszecka	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit pradzieje
41	94-42	26	6	Ligota Toszecka	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	E. K. XIII w. średniowiecze
42	94-42	27	7	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	pradzieje
43	94-42	28	8	Ligota Toszecka	punkt osadniczy	kult. łużycka
44	94-42	29	9	Ligota Toszecka	śląd osadniczy	neolit
45	94-42	30	10	Ligota Toszecka	punkt osadniczy	OWR
46	94-42	31	1	Boguszyce	śląd osadniczy	pradzieje
47	94-42	32	2	Boguszyce	śląd osadniczy punkt osadniczy	pradzieje średniowiecze
48	94-42	33	3	Boguszyce	śląd osadniczy	pradzieje
49	94-42	34	4	Boguszyce	cmentarzysko ciałopalne	pradzieje
50	94-42	35	2	Proboszczowice	śląd osadniczy	pradzieje
51	94-43	1	1	Toszek	osada osada	epoka kamienia średniowiecze
52	94-43	2	2	Toszek	gród zamek nieokreśl. nieokreśl.	wcz. średniowiecze średniow. i nowożytny kult. łużycka późny rzym.
53	94-43	3	3	Toszek	skarb	średniowiecze
54	94-43	4	5	Toszek	osada osada	epoka kamienia wcz. średniowiecze
55	94-43	5	6	Toszek	śląd osadniczy	neolit, KPL (?)
56	94-43	6	7	Toszek	cmentarzysko	średniowiecze (?)
57	94-43	7	8	Toszek	miasto	?
58	94-43	8	9	Toszek	miasto	?
59	94-43	9	10	Toszek	cmentarzysko	kult. łużycka
60	94-43	10	11	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
61	94-43	11	12	Toszek	śląd osadniczy nieokreśl. nieokreśl.	epoka kamienia kult. łużycka pradzieje

Lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
62	94-43	12	13	Toszek	śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje X – XIII w.
63	94-43	13	14	Toszek	nieokreśl.	k. łużycka, halsztat (?)
64	94-43	14	15	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
65	94-43	15	16	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka pradzieje
66	94-43	16	17	Toszek	śląd osadniczy	X – XIII w. średniowiecze
67	94-43	17	18	Toszek	śląd osadniczy	X – XIII w.
68	94-43	18	19	Toszek	śląd osadniczy	neolit
69	94-43	19	20	Toszek	śląd osadniczy	kult. łużycka
70	94-43	20	21	Toszek	skarb ?	OWR
71	94-43	21	22	Toszek	śląd osadniczy	OWR
72	94-43	22	23	Toszek	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur.
73	94-43	23	24	Toszek	śląd osadniczy	pradzieje
74	94-43	24	1	Kotliszowice	śląd osadniczy	epoka kamienia
75	94-43	25	2	Kotliszowice	śląd osadniczy	pradzieje
76	94-43	26	3	Kotliszowice	śląd osadniczy nieokreśl.	pradzieje średniowiecze
77	94-43	27	4	Kotliszowice	nieokreśl. nieokreśl.	kult. łużycka pradzieje
78	94-43	28	1	Wilkowiczki	osada cmentarzysko osada	epoka kamienia k. łużycka, halsztat średniowiecze
79	94-43	29	2	Wilkowiczki	śląd osadniczy	kult. łużycka
80	94-43	30	3	Wilkowiczki	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka kult. przeworska pradzieje
81	94-43	31	4	Wilkowiczki	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy nieokreśl.	eolit (?) k. przeworska, PR (?) pradzieje X – XIII w.
82	94-43	32	5	Wilkowiczki	nieokreśl.	pradzieje
83	94-43	33	6	Wilkowiczki	nieokreśl.	k. łużycka

Lp.	Obszar	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejscowości	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia
84	94-43	34	7	Wilkowiczki	nieokreśl.	pradzieje
85	94-43	35	8	Wilkowiczki	śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka
86	94-43	36	9	Wilkowiczki	śląd osadniczy	pradzieje
87	94-43	37	10	Wilkowiczki	śląd osadniczy nieokreśl. śląd osadniczy nieokreśl.	epoka kamienia k. łużycka k. przeworska, wpł. rzymskie pradzieje
88	94-43	38	11	Wilkowiczki	śląd osadniczy	OWR
89	94-43	48	1	Ciochowice	grodzisko	XIV w.
90	94-43	49	2	Ciochowice	śląd osadniczy osada osada	mezolit (?) epoka kamienia pradzieje
91	94-43	50	3	Ciochowice	osada osada	epoka kamienia średniowiecze
92	94-43	51	4	Ciochowice	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur. (?)
93	94-43	52	5	Ciochowice	osada	epoka kamienia
94	94-43	53	7	Ciochowice	śląd osadniczy	pradzieje
95	94-43	54	1	Pisarzowice	śląd osadniczy osada	pradzieje średniowiecze
96	94-43	55	2	Pisarzowice	śląd osadniczy	neolit (?)
97	94-43	56	3	Pisarzowice	nieokreśl.	średniowiecze
98	94-43	57	4	Pisarzowice	śląd osadniczy	X - XIII w.
99	94-43	58	2	Pniów	osada	późne średniowiecze

100	94-43	59	3	Pniów	śląd osadniczy	neolit, k. cer. sznur. (?)
101	94-43	60	6	Pniów	śląd osadniczy	neolit, K. P. L.
102	93-43	68	2	Sarnów	śląd osadniczy	kultura przeworska późny Rzym
103	93-43	69	3	Sarnów	śląd osadniczy osada	kultura przeworska późny Rzym pradzieje
104	93-43	70	4	Sarnów	śląd osadniczy	epoka kamienia
105	93-43	71	5	Sarnów	śląd osadniczy punkt osadniczy	X – XIII w. średniowiecze
106	93-43	72	6	Sarnów	śląd osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka pradzieje
107	93-43	73	7	Sarnów	śląd osadniczy	epoka kamienia
108	93-43	74	1	Sarnów	śląd osadniczy	neolit
109	93-43	75	8	Sarnów	śląd osadniczy	neolit
110	93-43	76	30	Toszek	punkt osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka średniowiecze
111	93-43	77	5	Kotliszowice	śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	kultura łużycka pradzieje średniowiecze
112	93-43	78	6	Kotliszowice		kult. przeworska, OWR
113	93-43	79	7	Kotliszowice	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	epoka kamienia kultura łużycka pradzieje
114	93-43	80	8	Kotliszowice	śląd osadniczy śląd osadniczy	epoka kamienia X – XIII w.

**obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków*

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto przepis art. 87 ust. 1 i ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1292, dalej: "u.o.z.o.z.") nakłada na organ wykonawczy jednostek samorządu terytorialnego obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Przyjęcie „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029” (dalej: "GPOnZ") przyczyni się do realizacji podstawowych zadań nałożonych na gminę poprzez zachowanie dziedzictwa kulturowego, zahamowanie degradacji obiektów zabytkowych i zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie jej atrakcyjnego wizerunku na zewnątrz.

GPOnZ ma w szczególności na celu:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dokument jest ponadto podstawą działań zmierzających do pozyskiwania środków pozabudżetowych na renowację obiektów z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jednocześnie u.o.z.o.z. pozwala Gminie Toszek udzielać dotacji celowych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie Gminy Toszek.

Przedmiotowy Program uzyskał wymaganą przepisem art. 87 ust. 3 u.o.z.o.z. pozytywną opinię Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach oraz został skonsultowany z mieszkańcami Gminy Toszek i z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Mając na uwadze powyższe, przyjęcie niniejszej uchwały wydaje się w pełni uzasadnione.

FORMULARZ ZGŁASZANIA UWAG I PROPOZYCJI ROZWIĄZAŃ
o projekcie uchwały w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
Gminy Toszek na lata 2026-2029”

1. Informacje o zgłaszającym¹

Imię i nazwisko	
Adres zamieszkania	

2. Zgłaszane uwagi i opinie

L.p.	Wskazanie zapisu w projekcie uchwały, do którego odnosi się uwaga/opinia (rozdział/paragraf/ustęp/punkt/strona)	Propozycja zmiany / proponowane zmienione brzmienie zapisu

1. Dodatkowe uwagi i opinie:

.....

.....

.....

.....
/podpis mieszkańca biorącego udział w konsultacjach/

¹ Konieczne jest wypełnienie punktu 1

KLAUZULA INFORMACYJNA DOTYCZĄCA PRZETWARZANIA DANYCH OSOBOWYCH

W związku z ustawą z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781 z późn. zm.), dalej „UODO” oraz z wejściem w życie w dniu 25 maja 2018 r. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (dalej „RODO”), niniejszym informuję, że:

I. Administratorem zebranych danych osobowych jest:

Burmistrz Toszka, z siedzibą w Urzędzie Miejskim w Toszku przy ul. Bolesława Chrobrego 2, 44-180 Toszek.

II. Inspektor Ochrony Danych

Na mocy art. 37 ust. 1 lit. a RODO oraz art. 8 i 9 UODO Administrator powołał Inspektora Ochrony Danych, funkcję tę pełni Pani Lorin Hatlapa, z którym Pani/Pan może się skontaktować w sprawach ochrony swoich danych osobowych i realizacji swoich praw przez formularz kontaktowy na stronie www.bip.toszek.pl, e-mail: iod@toszek.pl lub pisemnie na adres naszej siedziby wskazany w pkt I.

III. Cele i podstawy przetwarzania danych osobowych

Pana/Pani dane osobowe przetwarzane są i będą w celu, na jaki wyraził/a Pan/Pani zgodę na przetwarzanie swoich danych osobowych (art. 6 ust. 1 lit. a RODO), tj. w celu zweryfikowania posiadania uprawnienia do wzięcia udziału w konsultacjach społecznych.

Podstawę prawną przetwarzania danych osobowych gromadzonych podczas konsultacji społecznych stanowi art. 5a ust. 1 i 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.).

IV. Kategorie danych osobowych, które są przetwarzane

Administrator przetwarzać będzie Pana/Pani dane osobowe wyłącznie w kategorii podstawowych danych identyfikacyjnych, takich jak:

- 1) imię i nazwisko,
- 2) adres zamieszkania (miejscowość, ulica, nr domu, nr lokalu).

V. Odbiór danych

W związku z przetwarzaniem danych w celu wskazanym w pkt III informuję, że Pana/Pani dane osobowe będą przetwarzane wyłącznie w celu weryfikacji posiadania uprawnienia do udziału w konsultacjach społecznych i nie podlegają udostępnieniu osobom trzecim.

VI. Przekazywanie danych osobowych do państw trzecich lub organizacji międzynarodowych

Pana/Pani dane osobowe nie będą przekazywane do państwa trzeciego w rozumieniu RODO lub organizacji międzynarodowych.

VII. Okres przechowywania danych osobowych

Pana/Pani dane osobowe będą przetwarzane przez okres niezbędny do realizacji wskazanego w pkt III celu przetwarzania, lecz nie krócej niż przez okres wskazany w Rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. z 2011 r. Nr 14, poz. 67 z późn. zm.).

VIII. Przysługujące prawa

W związku z przetwarzaniem przez Administratora danych osobowych przysługuje Pani/Panu:

1. żądania od administratora dostępu do danych osobowych,
2. sprostowania, usunięcia lub ograniczenia przetwarzania danych osobowych,
3. wniesienia sprzeciwu wobec przetwarzania,
4. przenoszenia danych.

IX. Informacja o wymogu/dobrowolności podania danych

Podanie danych osobowych jest dobrowolne, jednak niezbędne w procesie konsultacji i wynikające z przepisów prawa wskazanych w pkt III – niepodanie danych w zakresie wymaganym przez administratora uniemożliwi weryfikację posiadania uprawnienia do udziału w konsultacjach.

X. Pana/Pani dane osobowe nie będą przetwarzane w sposób zautomatyzowany, w tym również w formie profilowania.

.....
/podpis mieszkańca biorącego udział w konsultacjach/

FORMULARZ ZGŁASZANIA UWAG I OPINII

**o projekcie uchwały w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki
nad Zabytkami Gminy Toszek na lata 2026-2029”**

1. Informacje o zgłaszającym¹

Pełna nazwa organizacji/ podmiotu	
Adres siedziby organizacji/podmiotu	

2. Zgłaszane uwagi i opinie

L.p.	Wskazanie zapisu w projekcie uchwały, do którego odnosi się uwaga/opinia (rozdział/paragraf/ustęp/punkt/strona)	Propozycja zmiany / proponowane zmienione brzmienie zapisu

1. Dodatkowe uwagi i opinie:

.....

.....

.....

.....

.....
/ podpis osoby uprawnionej do reprezentacji
organizacji/podmiotu/

¹Konieczne jest wypełnienie punktu 1